

Vänd frånvaro till närvaro

GUIDE FÖR SYSTEMATISKT SKOLNÄRVAROARBETE I KOMMUNER

Sveriges
Kommuner
och Landsting

Vänd frånvaro till närvaro

GUIDE FÖR SYSTEMATISKT SKOLNÄRVAROARBETE I KOMMUNER

Upplysningar om innehållet:
Åsa Ernestam, asa.ernestam@skl.se

© Sveriges Kommuner och Landsting, 2013
ISBN: 978-91-7164-947-8
Projektledning: Lotta Nylander, Trapets Media
Intervjuer: Gunilla Nordin, Trapets Media
Foto: Thomas Henrikson
Produktion: Kombinera AB
Tryck: LTAB april 2013

Förord

Skolfrånvaro är ofta en indikation på att ett barn eller ung person inte mår bra. Det är en signal om att skolan i samverkan med andra aktörer inte har kunnat ge eleven det stöd och den hjälp som behövs. Barn och ungas psykiska hälsa är en angelägenhet för både kommun och landsting, så även frågan om skolnärvaro.

Barn och unga som inte är närvarande i skolan riskerar att inte klara skolans kunskapskrav. Att öka skolnärvaron och se till att eleverna klarar skolan innebär en stor vinst för enskilda individer men också betydande ekonomiska besparingar för samhället.

SKL kan konstatera att många kommuner vill utveckla sitt skolnärvaroarbeta, men att det råder brist på forskning och studier som kan vara till praktisk nytta och vägledning. Det förbättringsarbete som genomförts inom ramen för SKL:s arbete med projekten Modellområden och Psyнк – psykisk hälsa, barn och unga har genererat kunskaper och erfarenheter som vi vill ta till vara och sprida. Med den här guiden vill vi inspirera till ett systematiskt skolnärvaroarbeta. Hur kan kommunen säkerställa att alla skolor på ett bra sätt arbetar för att öka skolnärvaron? Och hur kan skolorna stödjas i detta?

Innehållet bygger i stor utsträckning på dokumentet *Att tänka på – Ökad skolnärvaro* som togs fram våren 2012. Det har sin grund i både erfarenheter från skolnärvaroarbetet i Vänersborgs kommun och kunskap om andra kommuners arbetssätt. Åsa Ernestam vid SKL och Carianne Lundvall Karlsson, temaledare i Psyнк, har skrivit guiden med stöd av Trapets Media.

Stockholm i april 2013

Ing-Marie Wieselgren

*Projektchef Psyнк –
psykisk hälsa, barn och unga
Avdelningen för vård och omsorg*

Sveriges Kommuner
och Landsting

Per-Arne Andersson

*Avdelningschef
Avdelningen för lärande och
arbetsmarknad*

Sveriges Kommuner
och Landsting

Innehåll

- 7 Inledning
- 11 Kapitel 1. Framgångsfaktorer
- 21 Kapitel 2. Systematiskt arbetssätt
- 39 Kapitel 3. Lyssna på eleverna
- 47 Kapitel 4. Att ta fram en närvarorutin
- 57 Kapitel 5. Mäta skolnärvaro - en nyckel till förändring
- 65 Kapitel 6. God kommunikation - viktigt för att lyckas
- 69 Kapitel 7. Att samtala om skolnärvaro
- 72 Bilagor:
  - 72 Det här säger lagen
  - 75 Rutiner
  - 78 Planeringsmodell
  - 80 Åtgärdstrappan
- 82 Referenser
- 83 Lästips

Inledning

Att barn och ungdomar lämnar grundskolan med godkända betyg har stor påverkan på deras framtid. Skolan är den enskilt viktigaste skyddsfaktorn när det gäller risken att drabbas av psykisk ohälsa och olika former av sociala problem som till exempel kriminalitet och missbruk (*Social rapport, 2010*).

Elever som inte är närvarande i skolan löper stor risk att inte klara skolans kunskapskrav, vilket kan få många negativa konsekvenser som följd både för individen och för samhället. Ytterst handlar skolnärvaro om barn och ungdomars rätt till utbildning och framtidsmöjligheter.

Skolfrånvaro är ofta en indikation på psykosociala problem, såväl skolrelaterade, som individ- och familjerelaterade. Med utgångspunkt i orsakerna till skolfrånvaron kan barnet eller den unge behöva stöd i olika former och omfattning. I en del fall räcker det med någon åtgärd i skolan medan andra kan behöva omfattande insatser där till exempel socialtjänsten eller barn- och ungdomspsykiatri (BUP) involveras.

Skolfrånvaro och studieavbrott

Frågan om skolnärvaro är viktig i både grund- och gymnasieskolan. Ibland kan det redan i förskolan eller grundskolans tidiga år finnas indikationer på problem som resulterar i skolfrånvaro längre fram.

En del elever med skolfrånvaro riskerar att inte klara grundskolans kunskapskrav och därmed att inte bli antagna till gymnasieskolans nationella program. Dessa elever behöver komplettera på ett introduktionsprogram för att kunna gå vidare. Somliga elever kan ha etablerat ett frånvaromönster som leder till studieavbrott i gymnasieskolan.

Även om gymnasieskolan är en frivillig skolform finns det starka skäl för kommunerna att hjälpa eleverna att fullfölja sin gymnasieutbildning. Det handlar till exempel om individens möjligheter till arbete, vidareutbildning och delaktighet i samhället.

De problem som skolfrånvaro kan resultera i innebär stora kostnader för både individen och samhället. Att främja skolnärvaro och förebygga skolfrånvaro är därför en social investering.

Det är en utmaning för samhället att hjälpa de unga som både saknar en gymnasieutbildning och arbete. Den grupp unga mellan 16 och 20 år som varken studerar eller arbetar omfattas av kommunernas informationsansvar. Som ett stöd i kommunernas arbete med denna grupp publicerade Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) 2012 guiden *Kommunernas informationsansvar – En guide om lagstiftning, ekonomi och insatser för unga som varken arbetar eller studerar*.

Plug In

Frågan om skolnärvaro är också viktig för projektet Plug In, Sveriges största ESF-projekt för att motverka gymnasieavbrott. Projektet som startade under 2012 är ett samarbete mellan SKL, fem regioner och drygt 50 kommuner.

Projektet syftar till att genom olika insatser och nya utbildningsstrukturer fånga upp de elever som löper störst risk att avbryta sina gymnasiestudier och att motivera ungdomar som redan har avbrutit studierna att återuppta och slutföra dem.

Plug In pågår fram till juni 2014. Alla utvecklingsprojekt kommer att kartläggas och analyseras inom projektet för att framgångsrika metoder och modeller ska komma till nytta även i kommuner som inte deltar i projektet.

Samverkan kring skolnärvaro

Under åren 2009–2011 pågick Modellområdesprojektet på SKL. I utvecklingsarbetet deltog 14 områden; ett modellområde utgjordes av ett landsting tillsammans med en eller flera kommuner. Målet med förändringsarbetet var att åstadkomma effektiva former för hälsofrämjande insatser för första linjens vård och omsorg avseende barn och ungdomar med psykisk ohälsa och psykisk sjukdom.

Inom ramen för Modellområdesprojektet genomfördes en samverkansstudie där sju av områdena i projektet deltog (*Samverkan för barns psykiska hälsa Modellområden – psykisk hälsa, barn och unga* Slutrapport till SKL 2012-06-14 Danermark, B., Germundsson, P. och Englund, U.). Det övergripande syftet med utvärderingen var att fördjupa förståelsen för vad som skapar effektiv samverkan mellan olika verksamheter kring barn och ungas psykiska hälsa och att försöka kartlägga effekten av samverkan. Skolnärvaro är en fråga där det är viktigt att samverkan kring barn och unga fungerar. Med detta som utgångspunkt valde fyra kommuner med tillhörande landsting att

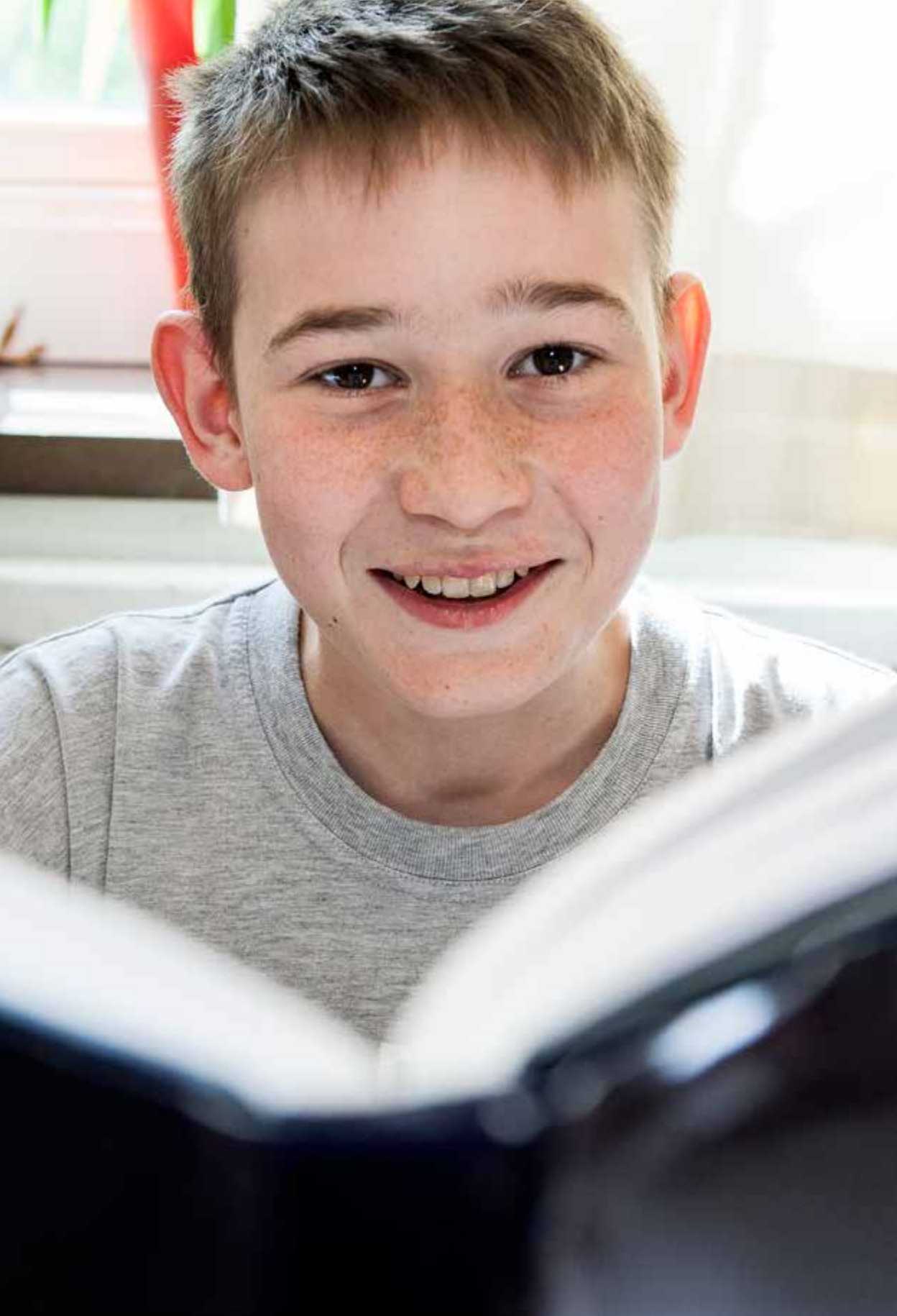

fokusera på skolnärvaro som sitt förbättringsområde i studien: Eksjö, Jönköping, Hedemora och Vänersborg.

Medverkan i samverkansstudien ställde krav på ett mer systematiskt arbetssätt kring skolnärvaro, vilket gav resultat, till exempel halverades den ogiltiga frånvaron inom både grund- och gymnasieskolan i Vänersborgs kommun under den aktuella mätperioden.

Under cirka två års tid minskade den ogiltiga frånvaron i grundskolan med 53 procent. För elever med över 20 procents ogiltig frånvaro i grundskolan var minskningen 60 procent. I gymnasieskolan minskade den ogiltiga skolfrånvaron med 48 procent.

I projektet Psyk – psykisk hälsa, barn och unga som drivs av SKL fortsätter arbetet med skolnärvaro inom temat Skolresultat och psykisk hälsa. Som ett led i det arbetet utvecklades dokumentet *Att tänka på – Ökad skolnärvaro*. Det bygger i stor utsträckning på Vänersborgs erfarenheter av arbetet med skolnärvaro men även på kunskap om andra kommuners arbetssätt. Dokumentet ligger till grund för detta material.

Framgångsfaktorer

Vilka är framgångsfaktorerna när det gäller skolnärvaroarbete? Rapporter från både SKL och Skolverket pekar på omständigheter som kan vara gynnsamma i arbetet med att främja, förebygga och åtgärda. Även det konkreta arbetet i Vänersborgs kommun inom ramen för Modellområdesprojektet och Psyнк-projektet påvisar förhållanden som har betydelse i arbetet med att öka skolnärvaron.

Här följer några faktorer som framstår som betydelsefulla för ett framgångsrikt skolnärvaroarbete. Det handlar om såväl främjande och förebyggande insatser som åtgärder för de elever som har hög ogiltig frånvaro.

Goda relationer

I det främjande och förebyggande arbetet är ett bra socialt klimat, skolpersonalens bemötande av eleverna, att alla elever blir sedda och att skolan präglas av goda relationer viktigt. Det handlar om trivsel och att eleverna känner motivation och lust att lära. I en bra skolmiljö får eleverna de utmaningar och det stöd de behöver i sitt lärande. Här är elevhälsoarbetet centralt.

För att skolan ska kunna åtgärda frånvaron är skolpersonalens bemötande av elever med skolfrånvaro och de elever som återvänder till skolan efter en frånvaroperiod av stor betydelse.

Kunskapsfokus

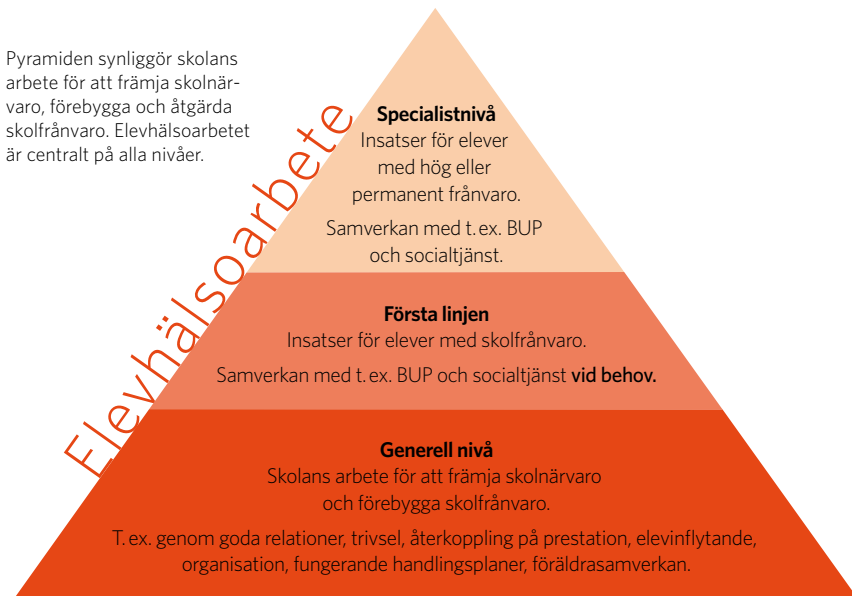
Att klara skolan är en skyddsfaktor mot psykosociala problem. Den främsta anledningen att arbeta med att öka skolnärvaron är därför att eleverna ska klara skolans kunskapskrav. Åtgärderna måste syfta till att eleverna så fort som möjligt ska vara närvarande i skolan och få det stöd de behöver för att kunna nå målen. Detta fokus bör finnas både i skolan och hos de samhällsaktörer som skolan samverkar med.

Samverkan

Skolnärvaro är inte bara en angelägenhet för skolan. Ibland behöver skolan samverka med andra verksamheter i kommun och landsting samt andra aktörer. Exempel på samverkansparter är socialtjänsten, BUP, barn- och ungdomshabilitering, ungdomsmottagning, polis och fritidsförvaltning. Samverkan underlättas av en samsyn mellan politiska nämnder och förvaltningar.

Att lyssna på eleverna

Att lyssna på eleverna och göra dem delaktiga i skolnärvaroarbetet är betydelsefullt. Det gäller både skolans arbete för att främja närvaro, förebygga frånvaro och vidta åtgärder för den enskilda eleven. För att kunna vända frånvaro till närvaro i skolan är det nödvändigt att ta del av elevens egna tankar.

Tydligt ledarskap

Att det finns ett tydligt ledarskap på alla nivåer från politisk nivå till skolnivå som markerar betydelsen av arbetet med ökad skolnärvaro är en viktig förutsättning. Cheferna måste framhålla att skolnärvaro är en prioriterad fråga.

Allas engagemang

Att all personal i skolan är engagerad i skolnärvaroarbetet är betydelsefullt. Diskussioner kring skolnärvaron bör föras i olika sammanhang, till exempel på arbetslagsmöten, arbetsplatsträffar, möten i elevhälsogruppen och rektorsmöten.

Rutiner och systematiskt förbättringsarbete

Det är en stor fördel att ha formulerat tydliga rutiner för skolnärvaroarbetet. Att rutinerna också är förankrade hos lärarna och elevhälsans personal är nödvändigt för att skolnärvaroarbetet ska fungera. Rutinerna behöver också vara kända bland elever, vårdnadshavare och de samhällsaktörer som skolan samverkar med.

Rutinerna underlättar även ett systematiskt förbättringsarbete. Genom ett arbetssätt som bygger på systematiska mätningar blir det tydligt dels hur skolnärvaron ser ut, dels vilka effekter åtgärderna får på elevernas närvaro. Mätningarna kan visa både skolnärvaron och rutinföljsamheten.

”Att klara skolan är en skyddsfaktor mot psykosociala problem. Den främsta anledningen att arbeta med att öka skolnärvaron är därför att eleverna ska klara skolans kunskapskrav.”

Samarbete med vårdnadshavarna

Ett bra samarbete med hemmet har stor betydelse för att lyckas vända skolfrånvaro till skolnärvaro för enskilda elever. Skolnärvaroarbetets legitimitet hos vårdnadshavarna är även viktigt i det förebyggande arbetet.

Tekniska förutsättningar

Välfungerande digitala frånvarorapporteringssystem är en förutsättning för att frånvaron ska registreras korrekt och ge skolan och kommunen tillförlitlig information om skolnärvaron. Det underlättar om systemet är gemensamt för alla skolor i kommunen.

Sammanfattningsvis

Alla dessa faktorer och många fler påverkar varandra. Kommunerna och skolornas utmaning är att få eleverna att välja skolornärvaro framför frånvaro. Men hur bra skolan och kommunen än arbetar för att öka skolornärvaron är ändå bemötandet av varje elev och dess vårdnadshavare det allra viktigaste. Det måste finnas en flexibilitet och en förmåga att möta varje elevs behov. Tidiga insatser är också mer effektiva än senare då problemen har förvärrats och skolfrånvaron blivit mer omfattande.

Läs mer om skolornärvaro

Det finns i nuläget inte mycket forskning eller andra studier med anknytning till skolornärvaro. Här är några exempel på relevanta skrifter, inte minst SKL:s rapport om studieavbrott. John Hatties forskning pekar också på sådant som är centralt i det främjande och förebyggande arbetet.

Skolverket presenterade i sin rapport *Skolfrånvaro och vägen tillbaka* (2010) en del slutsatser om vad som är viktigt i skolornärvaroarbetet.

SKL:s rapport *Motverka studieavbrott – Gymnasieskolans utmaning att få alla elever att fullfölja sin utbildning* (2012) lyfter fram framgångsfaktorer som bidrar till att minska studieavbrotten i gymnasieskolan. Några av dem är relevanta för att förbättra skolornärvaron i både grund- och gymnasieskolan.

I boken *Tillbaka till skolan – Metodhandbok i arbetet med hemmasittande barn och unga* (Gladh och Sjödin, 2013) framhålls ett antal sakförhållanden som främjar elevers närvaro. Där presenteras också en del tecken att vara uppmärksam på och som har samband med att elever utvecklar hög frånvaro.

Boken *Skolfrånvaro – KBT-baserat kartläggnings- och åtgärdsarbete* (Konstenius och Schillaci, 2011) ger råd och verktyg för att systematiskt kartlägga, åtgärda och förebygga skolfrånvaro. Den innehåller också psykologisk kunskap om beteenden, motivation och förändringsarbete.

I *Synligt lärande – Presentation av en studie om vad som påverkar elevers studieresultat* (SKL, 2011) lyfter John Hattie fram att förtroendefulla relationer mellan lärare och elev är en stark positiv påverkansfaktor. Att eleven har förtroende för läraren skapar trygghet i studiesituationen och bidrar till goda studieresultat.

Yvonne Midshults rapport *Ökad Skolornärvaro – Ett förbättringsområde inom Modellområde 2009 – 2011 samt det fortsatta arbetet inom Psynk* (2013-01-02) beskriver skolornärvaroarbetet i Vänersborgs kommun..

Vänersborg – ett exempel på hur närvaron ökade

Under åren 2009–2011 pågick Modellområdesprojektet där syftet var att synkronisera insatser för barn och ungdomars psykiska hälsa. Projektet drevs av SKL och byggde på en överenskommelse med Socialdepartementet. Ett område som ingick i projektet var Vänersborgs kommun i samarbete med Västra Götalandsregionen. De valde ökad skolnärvaro som ett av sina förbättringsområden.

Regelbundna mätningar av skolnärvaron har gjorts sedan 2009. Den ogiltiga frånvaron har minskat kraftigt i både grund- och gymnasieskolan i Vänersborgs kommun sedan dess. Med anledning av det dokumenterat framgångsrika skolnärvaroarbetet förekommer flera intervjuer med nyckelpersoner i Vänersborg i den här guiden.

VÄNERSBORGS KOMMUN

Samverkan på alla nivåer

Samtliga nämnder skrev in ökad skolnärvaro som ett mål. Det blev avgörande.

Vänersborgs kommun har en styrorganisation där tre nämnder samarbetar på tre nivåer: politisk, strategisk och operativ.

– Politikerna i gymnasienämnden, barn- och ungdomsnämnden och socialnämnden samarbetade och skrev in ökad skolnärvaro som ett mål i samtliga nämnder. Det blev en styrka i förbättringsarbetet, säger Anne-Len Kriewitz, verksamhetschef för grundskola och grundskola i Vänersborg.

”Det märks att det är fokus på skolan och skolnärvaro i alla instanser där man träffar på elever.”

I den politiska styrgruppen finns, förutom politiker från de tre nämnderna, också regionpolitiker.

– Politikernas engagemang, att de efterfrågar resultat, och de nämndövergripande målen bidrar till framgången. Det finns ett stort intresse för hela projektet. Vi skapade rutiner för vad som skulle mätas och följas upp och hur resultaten skulle redovisas. Allt utvecklings- och samverkansarbete har efterfrågats och vi verksamhetschefer har fått redovisa resultaten terminsvis, säger Anne-Len Kriewitz.

Engagemanget hos övriga samarbetsparter, som BUP, polisen, ungdomsmottagningen och fritidsförvaltningen, bidrar också till det goda resultatet.

– När de i sina professioner möter barn och ungdomar frågar de också om skolnärvaro. Det märks att det är fokus på skolan och skolnärvaro i alla instanser där man träffar på elever.

Nyckelpersonerna i arbetet med att öka närvaron i skolan är rektorerna, som förankrar rutinerna i verksamheten och följer upp kartläggningen, menar Anne-Len Kriewitz.

– Utmaningen med att implementera rutinerna och hitta bra tekniska hjälpmedel som gjorde det enkelt för lärarna att dokumentera frånvaron var ett digert jobb för rektorer och lärare.

Arbetet med skolnärvaro har bedrivits parallellt i både grund- och gymnasieskolan.

– Gymnasieskolan var med från början och arbetar utifrån samma rutiner. De har haft otroliga framgångar med det nya arbetssättet. Där får man extra draghjälp av CSN också, då studiebidraget dras in vid hög frånvaro.

Efter framgångarna med skolnärvarorutiner i årskurserna 7–9 och på gymnasiet, togs kommunövergripande rutiner fram även för F-6 och förskolan.

– Ju tidigare man kan se mönstren, desto bättre. Vi följer även upp giltig frånvaro och har rutiner för hur man kan åtgärda om den blir för återkommande.

Flödesschema

Här sammanfattas fem steg för att utveckla skolnärvaroarbetet. Vår utgångspunkt är att arbetet med skolnärvaro inte bara är skolans fråga. Samverkan över nämnd- och förvaltningsgränser är viktig för att kommunen ska nå framgång i skolnärvaroarbetet. Det är en angelägenhet som berör både kommunens och landstingets verksamhet.

- › Intervjua några elever som har haft en period av skolfrånvaro, ta del av deras erfarenheter och önskemål.
- › Gör en baslinjemätning (se sid 60).
- › Belys skolnärvaron ur både kommunens och landstingets perspektiv.
- › Säkerställ att det råder samsyn och förankra skolnärvarofrågan på politisk nivå, förvaltningsnivå och bland berörda parter.
- › Formulera politiska mål för skolnärvaroarbetet.
- › Konkretisera önskat läge på förvaltningsnivå.
- › Bilda en arbetsgrupp med berörda yrkesgrupper för planering och framtagande av en närvarorutin.
- › Formulera insatser i närvarorutinen.
- › Klargör vilka funktioner i och utanför skolan som har ansvar för vad.
- › Fastställ vad som ska mätas och hur.

4 *Implemen- tera närvaro- rutinen*

- › Gör närvarorutinen känd och se till att den följs.
- › Genomför insatserna som är fastställda i närvarorutinen.
- › Säkerställ rutinföljsamheten på skolan.

5 *Följ upp och dra lärdomar*

- › Genomför regelbundna mätningar enligt plan.
- › Följ upp skolnärvaron, hur skolresultaten påverkas av närvaron, rutinföljsamheten och hur närvarorutinen fungerar.
- › Dra lärdomar och säkerställ att erfarenheter systematiskt tas till vara i det fortsatta närvaroarbetet - både för den enskilda eleven och på gruppnivå.
- › Arbetet med skolnärvaro bör vara en självklar del i skolornas systematiska kvalitetsarbete.

← SKOLSKÖTERSKA & KURATOR

Systematiskt arbetssätt

För att öka skolnärvaron och möta eleverna med rätt stöd är det angeläget att kommunen har rutiner och ett systematiskt arbetssätt. Samverkan mellan olika aktörer kan vara avgörande för att lyckas.

Främja och förebygga

Varje skola behöver arbeta främjande och förebyggande när det gäller skolnärvaro. Elever som är trygga och trivs i skolan, som känner motivation och lust att lära samt får det stöd och de utmaningar de behöver i sitt lärande väljer nästan alltid att vara närvarande i skolan. Även den fysiska miljön och hur undervisningen organiseras och schemaläggs har betydelse för elevernas skolnärvaro. Men det kommer alltid att finnas några elever som av olika skäl väljer att vara frånvarande.

Nyckelgrupper

Här beskrivs ett arbetssätt som bygger på samverkan mellan ett antal aktörer som är viktiga för att kommunen ska kunna förebygga och åtgärda skolfrånvaro.

De delar som berörs är:

- › Utgångspunkter för arbetet
- › Förberedelser
- › Rutiner
- › Åtgärder
- › Uppföljning

Det finns flera nyckelgrupper i kommun och landsting som har betydelse för skolnärvaroarbetet. För varje grupp är några av de viktigaste åtgärderna för att vända skolfrånvaro till skolnärvaro sammanfattade.

En del punkter ingår i flera checklistor eftersom de berör flera nyckelgrupper. Arbetssättet bygger mestadels på Vänersborgs arbete som utvecklades inom ramen för Modellområdesprojektet som drevs av SKL men även kunskaper från flera andra kommuner finns med.

Som ett komplement till checklistorna som riktar sig direkt till olika nyckelgrupper finns texter i guiden som handlar om hur eleverna kan involveras mer i skolnärvaroarbetet, själva närvarorutinen, systematiskt förbättringsarbete och kommunikation.

SKOLFRÅNVARO AV OGILTIGT SKÅL/OGILTIG FRÅNVARO

Ogiltig frånvaro innebär att eleven är frånvarande från den obligatoriska undervisningen utan giltigt skäl.

Politiker

Det är betydelsefullt att politikerna i berörda nämnder intresserar sig för skolnärvarofrågan; hur skolnärvaron ser ut statistiskt och hur den utvecklas samt om insatserna ger någon mätbar effekt.

Berörda nämnder kan utse en nämndövergripande politisk gruppering som följer arbetet med skolnärvaro. Det är fördelaktigt att även ha med politiker från landstinget i gruppen.

Arbetet med skolnärvaro ska stämma överens med de övergripande politiska visionerna. Däremot är inte utformningen av det konkreta skolnärvaroarbetet någon politisk fråga.

Checklista för politiker

Utgångspunkter för arbetet

- › Vet politikerna hur skolnärvaron, såväl ”ströfnärvaron” som den mer långvariga frånan, ser ut i kommunen? Finns det siffror på skolnärvaron?
- › Skiljer sig skolnärvaron mellan olika delar av kommunen eller mellan olika skolor?
- › Har kommunen rutiner för arbetet med att öka skolnärvaron?
- › Frågan om skolnärvaro är inte bara en fråga för skolan. Finns det en samsyn mellan de politiska nämnderna?
- › Vilka politiska nämnder bör intressera sig för skolnärvaron i kommunen?
- › En framgångsfaktor är samsyn och gemensamt ansvar. Finns det en nämndövergripande politisk gruppering som följer skolnärvaroarbetet?
- › Tycker politikerna i berörda nämnder att arbetet för ökad skolnärvaro är viktigt?
- › Har politikerna formulerat mål för skolnärvaroarbetet?
- › Efterfrågar politikerna regelbundet resultat och statistik om hur skolnärvaron ser ut?

SKOLNÄRVARO

Begreppet skolnärvaro syftar på att eleven deltar i den undervisning i skolan som är obligatorisk. Definitionen tar inte ställning till i vilken grad eleven är aktiv i undervisningen.

Förvaltningschefer/verksamhetschefer

Förvaltningscheferna ansvarar för att politikerna får del av statistik och annan relevant information om hur skollnärvaron ser ut och utvecklas.

Cheferna för berörda förvaltningar inom kommun och landsting ser till att skollnärvaroarbetet fungerar på ett övergripande plan och säkerställer den samverkan som behövs mellan förvaltningarna. Det är angeläget att bevaka och säkerställa likvärdigheten mellan kommunens skolor i skollnärvaroarbetet samt att de fristående skolorna rapporterar in information om elever som har hög frånvaro.

Planeringen och implementeringen av skollnärvaroarbetet kan delegeras till en arbetsgrupp. Denna arbetsgrupp stämmer regelbundet av arbetet med cheferna.

Checklista för förvaltningschefer/verksamhetschefer

Utgångspunkter för arbetet

- › Finns det siffror på skollnärvaron i kommunen?
- › Skiljer sig skollnärvaron mellan olika delar av kommunen eller mellan olika skolor?
- › Frågan om skollnärvaro är inte bara skolans fråga. Finns det en samsyn och ett gemensamt ansvarstagande mellan förvaltningarna?
- › Vilka förvaltningar bör vara involverade i kommunens skollnärvaroarbeta?
- › Tycker alla berörda att arbetet för ökad skollnärvaro är viktigt? Och hur kommer det till uttryck? Det kan behövas förankringsarbete bland politiker, förvaltningschefer, rektorer, lärare, elevhälsopersonal, socialtjänst, BUP och inom andra berörda förvaltningar/verksamheter.

Förberedelser (vidtas inom förvaltningen)

- › Skaffa en bild av nuläget. Hur ser skolfrånvaron ut hos oss? Gör intervjuer med några elever som under en period varit frånvarande från skolan utan giltigt skäl. Vad berodde frånvaron på? Vilka insatser hade de uppskattat att få från omgivningen?
- › Gör en baslinjemätning (se sid. 60). Hur ser statistiken kring skolfrånvaron ut?
- › Slå fast förväntat resultat för skolnärvaroarbetet, *vad* som ska mätas och *hur*, ansvarsfördelning och tidsplan.
- › Det kan vara bra att genomföra en utbildningsdag för att alla berörda ska få en gemensam grund och en samsyn på frågan om skolnärvaro.
- › Det kan också vara fördelaktigt att någon har ett särskilt samordningsansvar för arbetet med skolnärvaro i kommunen. Den här personen bör ingå i den arbetsgrupp som kan finnas för planering och implementering av skolnärvaroarbetet.

Rutiner

- › Bilda en arbetsgrupp för bland annat planering och implementering av skolnärvaroarbetet i kommunen. Har vi med alla samverkansparter? Det gäller till exempel grund- och gymnasieskola, elevhälsa, BUP, socialtjänst, fritidsförvaltning, polis och ungdomsmottagning. Lärarna är centrala i arbetet och bör finnas representerade, liksom rektorerna. Barn- och ungdomshabiliteringen bör ges tillfälle att komma med synpunkter till gruppen.
- › Ta fram en gemensam skolnärvarorutin för skolorna i kommunen. Detta arbete kan delegeras till ovan nämnda arbetsgrupp.
- › Kommunen ska se till att skolpliktiga elever fullgör sin skolgång. Hur kan de fristående skolorna involveras i arbetet med skolnärvaro?
- › Rutinerna för närvaroarbetet bör samordnas med det frånvaroregistreringssystem skolan/kommunen har. Går det att få ut de fakta kommunen vill ha ur frånvarosystemet? Det underlättar om alla skolor i hela kommunen har samma frånvarosystem.
- › Säkerställ att alla skolor registrerar frånvaron på samma sätt. Vad gäller till exempel när en elev besöker elevhälsan, kommer för sent, avviker från lektion? Tänk igenom situationer som kan bli aktuella för olika tolkningar vid registrering. Vad är giltiga respektive ogiltiga skäl att vara frånvarande från undervisningen?
- › För att få reda på om förbättringsarbetet ger önskat resultat är det viktigt att regelbundet mäta och ta fram statistik. Kommunen behöver därför fastställa ett antal mått och mätpunkter. Dessa mätpunkter bör vara kopplade till skolnärvarorutinen.

- › För att kunna mäta olika steg i närvarorutinen måste alla steg vara mätbara.
- › Ett nära samarbete med hemmen behöver understrykas i skolnärvarorutinen.
- › Tänk på att involvera samverkansparter direkt i rutinen, inte minst socialtjänsten. Detta blir en styrka i de enskilda ärendena.
- › En samfinansierad tjänst kan underlätta samverkan mellan olika parter i skolnärvaroarbetet. Ett exempel är en ”samverkande socialsekreterare” som har till uppgift att öka samsynen kring eleven mellan skola, elevhälsa och socialtjänst. Den funktionen är viktig i ärenden som rör skolfrånvaro.

Uppföljning

- › Om närvarorutinen följer en ”åtgärdstrappa” (se sid. 80–81) utifrån hur många tillfällen eleven har varit frånvarande: Hur många elever finns det i nuläget på varje steg i ”trappan”?
- › Hur ser rutinföljsamheten ut? Rapporteras frånvaron på skolorna i enlighet med fastställda rutiner?
- › Ökar skolnärvaron som en effekt av de åtgärder som finns formulerade i närvarorutinen?
- › Tänk på att förbättringsarbete tar tid. Det kan ta ett år eller mer innan effekterna av det systematiska arbetssättet syns i statistiken.

SKOLFRÅNVARO AV GILTIGT SKÄL/GILTIG FRÅNVARO

Giltig frånvaro innebär att eleven är frånvarande från den obligatoriska undervisningen av något skäl som av skolan definieras som giltigt, till exempel sjukdom, läkarbesök, besök hos elevhälsan, deltagande i elevrådsmöten.

Skolan kan behöva fastställa olika orsaker till skolfrånvaro av giltigt skäl för att frånvaron ska registreras på samma sätt. Om siffrorna ska vara jämförbara på kommunnivå bör samma definitioner av giltiga orsaker gälla i hela kommunen.

Rektorer

Rektorn har en nyckelposition i skolnärvaroarbetet på skolenheten. En viktig del handlar om att se till att lärarna och elevhälsopersonalen har goda förutsättningar att agera i enlighet med den fastställda närvarorutinen och att alla ”gör lika”. Det innebär till exempel att frånvaron rapporteras i ett frånvarorapporteringsystem, att vårdnadshavare kontaktas och att åtgärder vidtas för att eleven ska sluta vara frånvarande från lektionerna. Samarbetet mellan lärarna och elevhälsopersonalen är nödvändigt för att skolnärvaroarbetet ska fungera bra.

Rektor har ansvar för att elever som har behov av särskilt stöd för att klara skolans kunskapskrav får det stöd de behöver. Stödet till eleverna är centralt både för att förebygga och åtgärda skolfrånvaro.

Checklista för rektorer

Utgångspunkter för arbetet

- › Tycker alla berörda på skolan att arbetet för ökad skolnärvaro är viktigt?
- › Har alla berörda på skolan, elever, föräldrar och personal, kunskap om kommunens skolnärvarorutin?

Rutiner

- › Rutiner vid giltig frånvaro bör finnas, inte bara vid ogiltig (bra om samma gäller alla skolor i kommunen). Det behövs en samsyn kring vad som är giltig respektive ogiltig frånvaro.
- › Uppdatera de rutiner som finns kring elevhälsan. Är dessa rutiner synkroniserade med närvarorutinen? Är det tydligt när åtgärdsprogram och andra planer ska upprättas? Finns beredskap hos elevhälsan att ta emot ärenden som rör snabba insatser mot skolfrånvaro?
- › Vid omnämnande av sjukskrivning i närvarorutinen bör vårdcentralsläkarna involveras i syftet med detta.
- › Formerna för kontakt med hemmen när det gäller elevens frånvaro är viktiga. Det personliga samtalet är en framgångsfaktor.
- › Finns det en mall för samordnad individuell plan som kan användas när en sådan plan upprättas för en enskild elev? Kan denna plan användas när det gäller en elev med hög frånvaro om flera aktörer är inblandade?

Åtgärder

- › Som ett steg i närvarorutinen bör en skolsocial kartläggning göras (se sid. 40), i vilken en elev med frånvaro intervjuas av kurator eller socialpedagog. Syftet är få fram elevens syn på sin skol- och livssituation, med fokus på skolsituationen.

- › En annan åtgärd kan vara ett hälsosamtal hos skolsköterskan (se sid. 29) med skolfrånvaron som utgångspunkt.
- › Även små åtgärder kan vara betydelsefulla för att en elev ska komma tillbaka till skolan. Mindre insatser av okonventionell art kan göra stor skillnad (till exempel sms-kontakter, kontakter via sociala medier/digitala hjälpmedel, att eleven skriver loggbok, att bygga på elevens intressen, skolgång i andra lokaler, hämtning hemma, kontaktperson eller coach till föräldrar).
- › Ett nära samarbete med familjen är betydelsefullt. Varje elev behöver en individuell planering som är förankrad hos eleven.
- › Erbjud handledning för dem som arbetar närmast elev och föräldrar i de svåraste skolnärvarofallen.

Uppföljning

- › Följ upp hur närvarorapporteringen på skolan fungerar.
- › Följ upp hur det går resultatmässigt för de elever som slutat vara frånvarande från skolan.
- › Följ upp hur elevens totala situation ser ut, exempelvis genom samtal liknande den skolsociala kartläggningen, även när eleven slutat vara frånvarande från skolan.

SAMORDNAD INDIVIDUELL PLAN

Sedan den 1 januari 2010 finns en lagstadgad skyldighet enligt 2 kap. 7 § socialtjänstlagen (SoL) och 3 f § hälso- och sjukvårdslagen (HSL) att upprätta individuella planer. Benämningen individuell plan enligt SoL och HSL kan användas synonymt med begreppet samordnad individuell plan (SIP), enligt Socialstyrelsens termbank.

Planen ska upprättas när någon av huvudmännen bedömer att det behövs för att barnet/den unge ska få sina behov tillgodosedda, och om den enskilde samtycker till att den upprättas. Den ska göras tillsammans och i samförstånd med den unge och dennes vårdnadshavare.

Enligt lagstiftningen ska planen ange vilka insatser som behövs, vilka insatser respektive huvudman ska svara för, vilka åtgärder som vidtas av någon annan än företrädare från kommun eller landsting och vem av huvudmännen som ska ha det övergripande ansvaret för själva planen. Om barnet/den unge har andra planer ska dessa kopplas samman med den samordnade individuella planen.

Elevhälsan

Elevhälsan som helhet och dess olika yrkesgrupper är viktiga i skolnärvaroarbetet på skolenheten. I samarbete med lärarna ska elevhälsan arbeta för att främja skolnärvaro, förebygga och åtgärda skolfrånvaro.

Checklista för elevhälsan

Utgångspunkter för arbetet

- › På vilket sätt är elevhälsan involverad i arbetet med att öka skolnärvaron?

Rutiner

- › Uppdatera de rutiner som finns kring elevhälsan. Är det tydligt när åtgärdsprogram och andra planer ska upprättas? Är dessa rutiner synkroniserade med skolnärvarorutinen?
- › Har elevhälsan beredskap att ta emot ärenden som rör snabba insatser mot skolfrånvaro?
- › Rutiner vid frånvaro av giltigt skäl bör finnas, inte bara vid ogiltigt (bra om samma gäller alla skolor i kommunen). Det behövs en samsyn kring vad som är giltigt respektive ogiltigt frånvaro.
- › Vid omnämnande av sjukskrivning i rutinen bör vårdcentralsläkarna involveras i syftet med detta.

HÄLSOSAMTAL

Enligt 2 kap. 27 § skollagen ska varje elev i grundskolan, grundsärskolan och specialskolan erbjudas minst tre hälsobesök som innefattar allmänna hälsokontroller. I gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska varje elev erbjudas minst ett hälsobesök som omfattar en allmän hälsokontroll.

Hälsobesöken innefattar ett hälsosamtal som ska ge eleverna möjlighet att diskutera och reflektera över sin egen hälsa och sina levnadsvanor. (Socialstyrelsens riktlinjer för skolhälsovården, 2004)

- › Hur fungerar elevhälsans samverkan med socialtjänsten, BUP och andra aktörer som till exempel ungdomsmottagningen?
- › Finns det en mall för samordnad individuell plan som kan användas när en sådan plan upprättas för en enskild elev? Kan denna plan användas när det gäller en elev med hög frånvaro där fler aktörer är inblandade?

Åtgärder

- › Som ett steg i närvarorutinen bör en skolsocial kartläggning (se sid. 40) göras, i vilken en elev med frånvaro intervjuas av kurator eller socialpedagog. Syftet är få fram elevens syn på sin skol- och livssituation, med fokus på skolsituationen.
- › En annan åtgärd kan vara ett hälsosamtal hos skolsköterskan med skolfrånvaron som utgångspunkt.
- › Även små åtgärder kan vara betydelsefulla för att en elev ska komma tillbaka till skolan. Mindre insatser av okonventionell art kan göra stor skillnad (till exempel sms-kontakter, kontakter via sociala medier/digitala hjälpmedel, att eleven skriver loggbok, att bygga på elevens intressen, skolgång i andra lokaler, hämtning hemma, kontaktperson eller coach till föräldrar).
- › Ett nära samarbete med familjen är betydelsefullt. Varje elev behöver en individuell planering som är förankrad hos eleven.
- › Elevhälsan kan erbjuda handledning till dem som arbetar närmast eleven.

Uppföljning

- › Dokumentationen är viktig dels för individen i det enskilda fallet dels som idébank i samarbetet med andra familjer.
- › Följ upp hur det går resultatmässigt för de elever som slutat vara frånvarande från skolan.
- › Följ upp hur elevens totala situation ser ut, exempelvis genom samtal liknande den skolsociala kartläggningen, även när eleven slutat vara frånvarande från skolan.

SAMVERKAN

Forskaren Berth Danermark definierar samverkan som ”medvetna målinriktade handlingar som utförs tillsammans med andra i en klart avgränsad grupp avseende ett definierat problem och syfte”. (Danermark, 2003). Till skillnad från samarbete innebär samverkan ett mer strukturerat arbetssätt med tydliga mål och en avgränsad målgrupp.

Lärare

Lärarna har en central roll när det gäller att främja skolnärvaro, förebygga och åtgärda skolfrånvaro. Det främjande arbetet handlar bland annat om att skapa motivation, lust att lära och att se till att både elever som behöver särskilda utmaningar och elever som behöver särskilt stöd för att klara kunskapskraven får det. Samarbetet med elevhälsan är viktigt för att lyckas med skolnärvaroarbetet. Att lärarna vidtar de åtgärder som är fastställda i skolnärvarorutinen är en förutsättning för att skolan ska lyckas åtgärda skolfrånvaron.

Checklista för lärare

Utgångspunkter för arbetet

- › Tycker alla lärare att arbetet för ökad skolnärvaro är viktigt? Samsyn är betydelsefull.

Åtgärder

- › Föräldrar och elever behöver bli väl bekanta med skolnärvarorutinen. Informationen kan ges både skriftligt och på föräldramöten. Eleverna informeras vid träff med klassföreståndare, mentor eller rektor. I gymnasieskolan informeras även om vad som gäller angående koppling till studiemedlen.
- › Som ett steg i rutinen bör en skolsocial kartläggning (se sid. 40) göras, i vilken en elev med frånvaro intervjuas av kurator eller socialpedagog. Syftet är att få fram elevens syn på sin skol- och livssituation, med fokus på skolsituationen.
- › En åtgärd kan vara ett hälsosamtal hos skolsköterskan (se sid. 29) med skolfrånvaron som utgångspunkt.
- › Även små åtgärder kan vara betydelsefulla för att en elev ska komma tillbaka till skolan. Mindre insatser av okonventionell art kan göra stor skillnad (till exempel sms-kontakter, kontakter via sociala medier/digitala hjälpmedel, att eleven skriver loggbok, att bygga på elevens intressen, skolgång i andra lokaler, hämtning hemma, kontaktperson, coach till föräldrar).
- › Bemötandet av elever när de kommer tillbaka efter frånvaro är viktigt för att eleven ska välja att fortsätta vara närvarande.
- › Ett nära samarbete med familjen är betydelsefullt. Varje elev behöver en individuell planering som är förankrad hos eleven.

Uppföljning

- › Det är viktigt med positiv återkoppling till elev och föräldrar även vid små framsteg.
- › Dokumentera i frånvaroärendena hur arbetet går framåt.

VÄNERSBORGS KOMMUN

Länken mellan skola och socialtjänst

I Vänersborgs kommun förstärktes samarbetet mellan elevhälsan och socialtjänsten med en specialgjord tjänst, samverkande socialsekreterare.

Jon Granlund är länken mellan skola, förskola, elevhälsa och socialtjänst. Han är anställd till 50 procent vardera av elevhälsan och socialtjänsten.

– Jag är socialtjänstens representant i mötet mellan skolan, föräldrarna och eleven. Min roll är att vara delaktig i mötet om oro för frånvaro kvarstår. Jag lyssnar in om socialtjänsten kan hjälpa föräldrar eller elev på något sätt. Min medverkan ingår i rutinen. Det är inte ett anmälningsmöte utan ett möte där jag blir konsulterad.

Han ser flera vinster med tjänsten samverkande socialsekreterare.

”Jag är enbart till för förskolan och skolan och kan ringa upp samma dag om någon lämnat ett meddelande.”

– Dels vet förskolan och skolan direkt vem de ska vända sig till varje gång. Alla vet vem jag är eftersom jag visat mig och presenterat mig. Det är lättare att ta kontakt med någon man sett. Jag är enbart till för förskolan och skolan och kan ringa upp samma dag om någon lämnat ett meddelande. Detsamma gäller om frånvaron blir en anmälan om oro. Då vet familjen att det är mig de träffar, vilket kan ta bort en del föreställningar om myndighetsutövning och vad en anmälan om oro innebär. Likadant med förskola och skola. Personalen vet vem de träffar, vilket är en trygghet om de ska göra en anmälan.

Jon Granlund poängterar vikten av att som samverkande socialsekreterare vara synlig.

– I början lade jag ner mycket tid på att vara ute och presentera mig, mitt uppdrag och socialtjänsten. Jag träffade alla inom skola och förskola i kommunen. Det finns vissa föreställningar om vad socialtjänsten kan och inte kan göra. Jag har berättat om socialtjänstens lagar och lagt förväntningarna på rätt nivå.

Socialtjänst och BUP

Skolnärvaro är inte alltid bara skolans fråga. Att en elev är frånvarande från skolan mer än vid enstaka tillfällen utan giltigt skäl är ofta ett tecken på att eleven har problem av något slag. Det kan till exempel handla om skolsvårigheter och psykosociala problem, såväl egna som familjerelaterade. Ibland behövs samverkan med socialtjänsten och BUP.

Att socialtjänsten ser skolnärvaro som en del av sitt ansvar och samverkar med skolan är betydelsefullt för att kommunen ska lyckas med skolnärvaroarbetet. Det kan vara nödvändigt för att elevens skolfrånvaro ska vändas till skolnärvaro.

De elever som har svår psykisk ohälsa kan behöva stöd från specialistnivå, exempelvis BUP. Kontaktytan mellan skola och BUP är viktig och kan vara helt avgörande.

Checklista för Socialtjänst och BUP

Utgångspunkter för arbetet

- › Vilken roll och vilket ansvar har socialtjänsten respektive BUP i relation till skolan i skolnärvaroarbetet?

SAMORDNARTJÄNST

Samordnartjänst syftar på en tjänst där en person har ett särskilt ansvar för att samordna samverkan mellan två eller flera verksamheter, till exempel skola och socialtjänst. En sådan tjänst finansieras ofta gemensamt av de verksamheter som är involverade.

Rutiner

- › Har socialtjänsten och BUP beredskap att ta emot ärenden som rör skolfrånvaro utan långa väntetider? Det är viktigt att ta problemet på allvar innan beteendet förstärks och befästs.
- › Finns samrådsmöjligheter/konsultationstillfällen att tillgå kring de svåraste fallen? Lämpligtvis kan skola, socialtjänst och BUP samråda kring elevärenden, aidentifierat eller med namn vid samtycke.
- › Finns det en mall för samordnad individuell plan (se sid. 28) som kan användas när en sådan plan upprättas för en enskild elev? Kan denna plan användas när det gäller en elev med hög frånvaro där flera aktörer är inblandade?

SAMVERKANDE SOCIALSEKRETERARE

I Vänersborgs kommun finns en samfinansierad tjänst inrättad av elevhälsan (barn- och ungdomsförvaltningen) och socialtjänsten. Syftet är att vidareutveckla och förbättra samverkan och samarbetet mellan förskola/skola, elevhälsa och socialtjänst.

Enligt arbetsbeskrivningen ska samverkande socialsekreterare bland annat:

- › Vid behov medverka på elevstödjakonferens (ESK) för att träffa förälder/föräldrar och elev tillsammans med lärare för att informera om hur socialtjänsten kan stödja och hjälpa eleven.
- › Följa med, vägleda och se till att familjen kommer i kontakt med vald hjälpinsats samt återkoppla till förskola/skola.
- › Vid behov medverka då elevhälsogruppen (EHG) träffas och i detta sammanhang vara ett bollplank när det gäller socialtjänstens utredningsförfarande.
- › Ge råd, stöd och konsultation samt kompetensförstärkning och vägleda förskola/skola i om en anmälan till socialtjänsten behöver göras eller inte.
- › Vid behov vara med på skolornas arbetsplatsträffar (APT) tillsammans med mottagande socialsekreterare för information om socialtjänstens verksamhet.
- › Förhandsbedöma anmälan om oro från förskola och årskurs 7–9.
- › Utgöra en del av rutinen för ökad närvaro för elever i årskurs 7–9 i Vänersborgs kommun.

Andra samverkansparter

Andra viktiga samverkansparter förutom socialtjänsten och BUP kan exempelvis vara:

- › Primärvården
- › Barn- och ungdomshabiliteringen
- › Ungdomsmottagningen
- › Polisen
- › Fritidsförvaltningen
- › Föreningslivet

Primärvården kan erbjuda psykosocialt stöd till barn och unga med lindrig eller måttlig psykisk ohälsa, till exempel via familjecentraler eller integrerade mottagningar tillsammans med socialtjänsten.

Barn- och ungdomshabiliteringen kan erbjuda konsultation kring elever med funktionsnedsättning.

Ungdomsmottagningen kan komplettera elevhälsan och erbjuda psykosocialt stöd till elever, vanligtvis från 13 års ålder.

Samarbetet med polisen, fritidsförvaltningen och föreningslivet kan vara avgörande beroende på orsakerna till skolfrånvaron.

En utgångspunkt för arbetet kan vara:

- › Hur kan er verksamhet bidra till skolnärvaroarbetet i kommunen?

1 Skaffa en bild av läget

2 Säkerställ samsyn och förankra

3 Ta fram en närvarorutin

4 Implementera närvarorutinen

5 Följ upp och dra lärdomar

EXEMPEL: Skaffa en bild av läget. Elevsamtal ger klarhet.

Chefen för barn- och utbildningsförvaltningen i Storköpings kommun anar att skolfrånvaron är relativt hög i år 7-9 på åtminstone en av grundskolorna, men är osäker på hur omfattande den är. För att få en bild av läget vidtas två åtgärder.

Dels får skolkuratoren på den största högstadieskolan i uppdrag att intervjua åtta elever som har haft en period av frånvaro. Eleverna tillfrågas bland annat om varför de valde att vara frånvarande, vad som gjorde att de upphörde med sin frånvaro, om de fick något särskilt stöd för att välja vara närvarande och vilket stöd de hade önskat från skolan eller andra aktörer.

Dels gör kommunen en baslinjemätning (se sid. 60). Rektorerna på alla skolor skickar in information till utbildningsförvaltningen om hur närvaron ser ut på deras skolor under en bestämd vecka. Det visar sig tyvärr inte vara så enkelt eftersom lärarna inte alltid noterar frånvaron på samma sätt. De uppgifter som samlas in är således inte helt tillförlitliga.

Storköpings kommun får en ungefärlig bild av den ogiltiga frånvaron. Statistiken kompletteras med informationen från de elever som intervjuats. Eleverna efterlyser bland annat att någon hade efterfrågat orsakerna till deras frånvaro och vilket stöd de hade behövt för att skolsituationen skulle fungera.

Storköping är ett påhittat namn.

Lyssna på eleverna

En central framgångsfaktor för att lyckas med skolnärvaroarbetet i kommunen är att lyssna på eleverna. Det kan bidra med viktiga pusselbitar i det främjande och förebyggande arbetet.

När en elev har ogiltig frånvaro är det angeläget att snabbt få reda på vad skolan eller andra samhällsaktörer kan göra för att eleven ska komma tillbaka.

Redan på ett tidigt stadium bör eleven få frågan om orsakerna till frånvaron. Andra frågor är:

- › Hur beskriver eleven sin situation? Att eleven får berätta sin historia har visat sig ha en positiv effekt, för att det ska bli klart både för eleven själv och för omgivningen (inklusive föräldrar) vad frånvaron beror på.
- › Vilka insatser vill eleven ha? Kan det behövas organisatoriska förändringar?

Vid giltig frånvaro bör skolsköterskan ta kontakt med elev och föräldrar för att få reda på vad frånvaron beror på.

När en elev varit ogiltigt frånvarande ett visst antal tillfällen kan ett led i närvarorutinen vara att göra en skolsocial kartläggning. Den insatsen kan finnas i den så kallade åtgärdstrappan (se sid. 80–81). Syftet med en skolsocial kartläggning är att få fram elevens syn på sin skol- och livssituation, med fokus på skolsituationen.

Metoden för skolsocial kartläggning innebär att skolkurator eller socialpedagog har ett samtal med eleven. Samtalet dokumenteras och eleven ges sedan möjlighet att läsa igenom och skriftligen godkänna att kartläggningen läses upp vid ett kommande möte med rektor, föräldrar, mentor och kanske

någon mer ur skolpersonalen. Även personal från socialtjänsten deltar vid mötet om det är lämpligt. Ett alternativ är att socialtjänsten närvarar vid ett senare möte om det passar bättre i det enskilda fallet.

På mötet får eleven kurators eller socialpedagogs hjälp att framföra det som framkommit i kartläggningen. Eleven bestämmer således vilka uppgifter som ska finnas med i kartläggningen. Kartläggningen överlämnas sedan till rektor.

Här följer exempel på frågor som skolkuratorer i Vänersborgs kommun har tagit fram. Dessa frågor kan diskuteras i samtalet med eleven:

- › **Hur upplever du din situation i skolan, pedagogiskt och socialt?**
(skolarbetet, vad har fungerat/fungerar idag, svårigheter, orsak till frånvaron, relation/samspel med skolpersonal och elever under lektioner och raster)
- › **Hur mår du känslomässigt och fysiskt?** (självförtroende, självkänsla, identitet, stress, sömn, mat, framtidsbild, magont och huvudvärk)
- › **Hur ser din hem- och fritidssituation ut?** (familjebild, hemförhållanden, nätverk och fritid)
- › **Vad tycker du att du behöver för stöd för att frånvaro ska bli närvaro?**
(vad kan skolan göra, du själv, föräldrarna)

Klargör i rutinen hur den skolsociala kartläggningen ska användas, självklart helt i samförstånd med eleven. Kartläggningen blir rätt använd ett viktigt redskap för att sätta in åtgärder av olika slag. Ett åtgärdsprogram kan upprättas och det kan också vara aktuellt att göra en samordnad individuell plan. Mål bör sättas för eleven på både kort och lång sikt.

Vid fortsatt skolfrånvaro är det viktigt att fokus läggs på vad som upprätthåller frånvaron.

Var prestigelös när det gäller insatser som berör flera samhällsaktörer. Att skolfrånvaron är ett gemensamt problemområde bör vara ett genomgående tankesätt. Ibland har eleven förtroende för en person som egentligen inte har ansvar för att arbeta med den och då är det viktigt att vara lyhörd för elevens önskemål.

SKOLSOCIAL KARTLÄGGNING

Som ett steg i närvarorutinen intervjuas elev med frånvaro av kurator eller socialpedagog. Syftet är få fram elevens syn på sin skol- och livssituation, med fokus på skolsituationen.

EXEMPEL: Kartläggning hjälpte Adam.

Adam har under årskurs 8 haft en oerhört hög skolfrånvaro, periodvis så hög som 70–80 procent.

Ibland har han varit sjukanmäld, men oftast inte. När han är i skolan kan han vara svår att få in på lektionerna; han sitter gärna i skolans cafeteria tillsammans med andra elever som har rast eller håltimme. Han har ingen lust och ork att delta i undervisningen.

Hans höga frånvaro påverkar naturligtvis måluppfyllelsen. Adam är en smart kille och lyckas trots allt ändå hänga med förvånansvärt bra kunskapsmässigt.

När Adam går i nian inför skolan en ny närvarorutin som innebär att han erbjuds att göra en skolsocial kartläggning tillsammans med skolans kurator. Innan dess hade inte Adam någon nämnvärd kontakt med varken skolsköterska eller kurator.

I kartläggningen framkommer att Adam bor med sin mamma och lillasyster. Mamman har en depressionssjukdom som gör att hon oftast inte går upp på morgnarna. Adam får ansvara för att lillasyster kommer iväg till skolan. Lillasystemen har, visar det sig, också hög frånvaro. Mamman tycker att skolan är viktig, men orkar inte ta del av allt som rör skolarbetet. Hon känner sig tyngd av ansvaret för barnen och känner att hon inte kan vara en tillräcklig trygghet när det gäller praktiska saker, som till exempel att se till att det finns frukostmat hemma eller tvätta kläder. Adam får ofta gå upp själv och ta hand om sin lillasyster på morgnarna.

Möte hålls på skolan där den skolsociala kartläggningen läses upp av Adam och kurator. Därefter hålls ytterligare ett möte där en representant från socialtjänsten deltar.

Det visar sig att mammans problem påverkat måendet och skolgången hos både Adam och lillasystemen. Familjebehandling påbörjas och mamman får hjälp med rutiner i hemmet och även med praktiska göromål.

Umgänget med pappan kommer också igång.

Vid en uppföljning när Adam går i årskurs två på gymnasiet visar det sig att hans onormalt höga skolfrånvaro upphört.

Adam heter egentligen något annat.

VÄNERSBORGS KOMMUN

”De skulle tagit tag i det direkt”

När skolan ingrep började Eva gå på lektionerna igen.

– De skulle tagit tag i frånvaron från första dagen. Hela sjuan kom jag undan, säger Eva.

Eva går andra året på gymnasiet i Vänersborg. Hon började strunta i att gå till lektionerna i årskurs sju då klassen splittrades eftersom den var stökig.

– Jag hamnade i en ny klass i 8:an och började umgås med fel folk. Vi hade alla problem hemma och kom bra överens. Då blev det så att vi började skolka. Vi satt i en korridor, på en speciell plats där vi brukade hänga.

Hur kändes det att skolka?

– Jag tyckte nog att jag var lite tuff. Jag bråkade en del så folk vågade inte vara elaka mot mig. Men jag tänkte nog inte så mycket på hur det kändes. Det var bara skönt att slippa lektionerna.

Personalen på skolan trodde att Evas föräldrar kände till frånvaron via datasystemet där den dokumenteras. Men det stämde inte.

– Jag kom undan med det fram till 9:an. Skolan sa att de skulle ringa hem, men gjorde det aldrig.

Vändpunkten kom när Eva fick en ny klassföreståndare i 9:an.

– Hon pratade med mig först och visade att hon ville mitt bästa och att hon brydde sig om mig.

*”Jag tyckte nog att jag var lite tuff.
Jag bråkade en del så folk vågade inte
vara elaka mot mig.”*

Sedan ringde klassföreståndaren hem till föräldrarna för att fråga om de kände till frånvaron.

– Min mamma och pappa visste först inte vad ordet ”skolka” betydde. Jag sa att det betydde något annat. Men när mamma fick reda på det blev hon besviken, vilket fick mig att må dåligt. Jag tänkte att jag skulle börja sköta mig efter det, men jag kunde inte.

Var det vissa ämnen eller lärare som gjorde att du inte gick till lektionerna?

– Det spelade ingen roll. Men jag skolkade inte från engelskan för den läraren var så väldigt sträng. Jag vågade inte. Hon sa att hon skulle hämta mig om jag skolkade, och själv ringa hem.

Evas frånvaro fortsatte och skolan kallade till ett möte mellan lärare, elev, föräldrar och rektor. Då var även en tolk närvarande, eftersom föräldrarna har ett annat modersmål.

– Om jag inte skötte mig efter det skulle de dra in socialtjänsten. Jag började tänka ”nu är det för mycket”. Min mamma är sjuk så jag ville inte oroa henne och slutade skolka efter det. Jag ville gå på gymnasiet, att skolka påverkar betygen mycket.

Om Eva fick bestämma skulle skolor göra just så som den nya klassföreståndaren gjorde, ringa föräldrarna redan vid första frånvarotillfället. Att de blev involverade var jobbigt, tycker hon.

– Om någon skolkar ska skolan se till att ringa föräldrarna med en gång, så de pratar förstånd med sitt barn. Det är stor skillnad om en förälder säger till. Man tar mer åt sig än när en lärare säger till. Jag ville inte att mina föräldrar skulle få veta om frånvaron.

När Eva ser tillbaka på skolfrånvaron konstaterar hon att hon blivit klokare.

– Jag har mognat. Nu på gymnasiet skulle jag aldrig skolka tredje lektionen och vara ute med kompisar för att sedan komma tillbaka på femte lektionen.

”Eva” heter egentligen något annat.

EXEMPEL: Säkerställ samsyn och förankra. Nämnderna samverkar.

I Vingbo kommun bestämmer sig politikerna i socialnämnden, barn- och utbildningsnämnden och gymnasienämnden för att ta ett gemensamt grepp om frågan om skolnärvaro. De fastställer gemensamma mål för de tre nämnderna när det gäller skolnärvaro. Förvaltningscheferna får i uppgift att säkerställa samverkan mellan förvaltningarna och verksamheterna.

Eftersom samverkan med bland annat BUP ses som viktig tar politikerna kontakt med kommunpolitikerna i hälso- och sjukvårdsnämnden i landstinget. Cheferna för berörda förvaltningar i kommunen tar kontakt med chefen för BUP för att förankra samverkan i skolnärvarofrågan.

Förvaltningscheferna beslutar sig för att tillsätta en arbetsgrupp som ska planera kommunens arbete med att förbättra skolnärvaron. Arbetsgruppen ska ta fram en skolnärvarorutin och föreslå hur bland annat närvaron ska mätas. Arbetsgruppen som tillsätts består av: representanter från ett par skolor (rektor, en lärare och en representant för elevhälsan per skola), representanter från socialförvaltningen, BUP och fritidsförvaltningen. Kontakter tas även med barn- och ungdomshabiliteringen som får lämna synpunkter. Så småningom tar polisen kontakt med arbetsgruppen och samverkan utvecklas även med dem.

Vingbo är ett påhittat namn.

EXEMPEL: Säkerställ samsyn och förankra. Skola och socialtjänst mot samma mål.

I Gnetafors kommun beslutar barn- och utbildningsnämnden och socialnämnden att tillsammans inrätta ett skolnärvaroteam. Teamets uppgift är att stötta det ordinarie elevhälsoarbetet på skolorna, speciellt kring elever med hög frånvaro och även kring elever som är helt frånvarande från skolan.

Det visar sig att det på vissa skolor blir så att rektor lämnar över ärenden till teamet och sedan tycker att den egna skolan inte behöver vidta några fler insatser. Vissa ärenden är mycket svåra och skola och socialtjänst har i princip gjort allt tidigare.

En konsultationsmöjlighet inrättas där personal från BUP, elevhälsa och socialtjänst stöttar teamet. Kontakt etableras också med fritidsförvaltningen och BUP för samverkan kring enskilda elever.

Rektorsgruppen i kommunen bjuds in till en dialogdag om skolnärvarofrågan med fokus på samsyn. Varje skolas ansvar för hög och permanent frånvaro diskuteras.

Gnetafors är ett påhittat namn.

Att ta fram en närvarorutin

En viktig faktor för ett framgångsrikt arbete är att representanter för olika verksamheter tar ett gemensamt ansvar för planering och implementering av skolnärvaroarbetet. En sådan arbetsgrupp kan bestå av representanter för grund- och gymnasieskola, elevhälsa och till exempel socialtjänst, BUP, ungdomsmottagning, fritidsförvaltning och polis. Lärare och rektorer är centrala i arbetet och bör alltid finnas representerade. Barn- och ungdomshabiliteringen bör ges tillfälle att komma med synpunkter till gruppen. För gymnasieskolan kan det också vara bra att informera och samarbeta med vuxenpsykiatri, psykiatriskt ungdomsteam och vuxenhabilitering.

Tips för arbetsgruppens arbete:

- › Kommunera regelbundet med berörda förvaltningschefer/verksamhetschefer i kommunen och motsvarande inom landstinget.
- › Ordna en planeringsträff med arbetsgruppen där det finns tillräckligt med tid att tala sig samman. Rektorer och lärare måste kunna delta och därför kan inte planeringen ske i en skollokal under pågående skoldag.
- › Gör upp tider för arbetsgruppens arbete direkt från start.

”För att lyckas med skolnärvaroarbetet är det bra att ta fram en närvarorutin som är gemensam för alla kommunens skolor.”

Närvarorutinen

För att lyckas med skolnärvaroarbetet är det bra att ta fram en närvarorutin som är gemensam för alla kommunens skolor. Det bidrar till en ökad likvärdighet i skolornas arbete med att förebygga och åtgärda skolfrånvaro.

I närvarorutinen beskrivs vad som gäller när en elev är frånvarande vid enstaka tillfällen och under en längre period, när skolan ska kontakta vårdnadshavaren, vad skolan respektive andra samhällsfunktioner ska göra. Närvarorutinen kan kopplas till en så kallad åtgärdstrappa (se sid. 80–81), där det framgår när och vad som ska göras av vem.

Ett nära samarbete med hemmen behöver understrykas i närvarorutinen.

Rutiner

Närvarorutinen, som är ett övergripande dokument kopplat till åtgärdstrappan, hänger samman med olika arbetssätt i det praktiska skolnärvaroarbetet. Sådana rutiner är bland annat hur elevernas frånvaro registreras och hur samverkan sker med olika samhällsfunktioner.

- Skolnärvaroarbetet bör präglas av ett systematiskt förbättringsarbete (se kap. 5) där elevernas frånvaro regelbundet mäts och analyseras.
- Säkerställ att alla skolor registrerar frånvaron på samma sätt. Vad gäller till exempel när en elev besöker elevhälsan, kommer för sent, avviker från lektioner? Tänk igenom situationer som kan bli aktuella för olika tolkningar vid registrering. Vad är giltiga respektive ogiltiga skäl att vara frånvarande från undervisningen?
- Rutiner vid frånvaro av giltigt skäl bör finnas, inte bara vid ogiltigt. Det är bra om samma rutiner gäller alla skolor i kommunen.

NÄRVARORUTIN

En närvarorutin är ett övergripande dokument som beskriver olika rutiner som skolan följer när en elev inte kommer till skolan. Den kan innehålla information om hur olika parter ska agera i olika situationer och hur samarbetet med hemmet ska se ut. En viktig del i närvarorutinen är att det beskrivs vem som ansvarar för vad.

VÄNERSBORGS KOMMUN

”Vi har koll på varje elev”

– Rutinerna ger resultat. Vi har inga korridorsittare eller hemmasittare sedan de infördes, säger Pia Hellåker, rektor för Centrala skolenheten Tärnan i Vänersborg.

2009 infördes de nya riktlinjerna för att öka närvaron. Nu ringer klassföreståndaren redan vid första ogiltiga frånvarotillfället till föräldrarna. Om frånvaron upprepas en fjärde gång kallar klassföreståndaren till ett möte. Vid sjunde frånvarotillfället lyfts ärendet till elevhälsogruppen. En skolsocial kartläggning görs och rektor kallar till elevstödjarkonferens, ett möte mellan elev, föräldrar, skolkurator, rektor och klassföreståndare. Om frånvaron upprepas efter detta kallas till en ny elevstödjarkonferens där även samverkande socialsekreterare är med.

– Lärarna fyller varje dag i frånvaron i ett datasystem. I slutet av varje månad följer jag upp rutinerna och hur frånvaron ser ut över tid. Det första året hade vi 37 skolsociala kartläggningar och därefter har antalet minskat samtidigt som skolnärvaron har förbättrats.

Jämfört med Pia Hellåkers tidigare elevstödjarkonferenser har de nya rutinerna lett till bättre dialog.

– Mötena är alltid en jobbig situation för föräldrarna, men nu hamnar vi aldrig i ett ”vi mot dem”. I stället blir det en ömsesidig diskussion

om hur vi tillsammans ska stötta eleven. Kartläggningen är skriven på ett klarsynt sätt som inte är anklagande.

Framgången med mötena beror mycket på att det är eleven som är i fokus, redan i den skolsociala kartläggningen, menar Pia Hellåker.

– Där återges elevens berättelse om skol- och familjesituationen och eventuellt egna förslag på åtgärder. Om eleven gett sin tillåtelse läses det upp på mötet av skolkurator, som står på elevens sida så att eleven känner att den är delaktig.

Mötet mynnar ut i ett antal åtgärder för att öka skolnärvaron.

– Vi utgår från kartläggningen och gör en åtgärdsplan. Det kan handla om anpassning av skolmiljön, att någon ska ringa hem varje morgon eller ha sms- eller mejlkontakt.

Är det något ni skulle gjort annorlunda när det nya arbetssättet infördes?

– Vi skolledare var entusiastiska och planerade rutinerna på sommarlovet så de kunde implementeras direkt på hösten. Om vi skulle infört de nya rutinerna i dag skulle vi sett till att ha lärarna med oss från starten. Många av dem tyckte att de redan hade koll på frånvaron och att dokumentationen och alla möten skulle ta för mycket tid. Men nu tycker alla att arbetet är väldigt viktigt.

VÄNERSBORGS KOMMUN

Tydliga rutiner även i gymnasiet

Även om gymnasiet är en frivillig skolform är antagna elever skyldiga att delta i verksamheten. För dem som inte gör det kan tydliga rutiner ge snabba resultat i närvaron.

Birger Sjöberggymnasiet i Vänersborg lyckades halvera frånvaron på bara ett läsår. Det blev resultatet när skolan införde striktare närvarokontroll. Redan vid första ogiltiga frånvarotillfället ringer skolan hem. Efter fjärde frånvarotillfället tar elevhälsan över och kallar elev, föräldrar, rektor och klassföreståndare till ett möte.

– Vi började tillämpa arbetssättet innan det blev lag på att ringa hem. Men vi visste att det skulle bli lag så vi hade ett år på oss att hitta rutiner för arbetet, säger Lena Hansson, gymnasiechef.

I rutinen ingår också att gymnasieskolan blivit noggrannare med att följa CSN:s regler.

– Vi har blivit tuffare på att rapportera frånvaron, men sedan är det CSN som beslutar om indraget studiebidrag, säger Lena Hansson.

Nu när arbetssättet satt sig jobbar gymnasieskolan hårt för att få ner den totala frånvaron, till exempel genom att vara restriktiv med att ge eleverna ledigt. Det förekommer ingen ledighet för semesterresor, om inte särskilda skäl föreligger eller för klassresor. Rutiner finns också för att sänka den anmälda sjukfrånvaron.

– Om eleven anmält sig sjuk, men inte är det tar en ny rutin vid, som påminner om reglerna för vuxna i arbetslivet. Efter första sjukveckan ska eleven lämna in läkarintyg. Vi kan också kräva läkarintyg för upprepad korttidsfrånvaro. Då tar skolsköterskan kontakt med föräld-

rarna, säger Lena Hansson och påpekar att det handlar om att hjälpa ungdomarna.

– Vi vill se hur stor den faktiska sjukfrånvaron är för att komma åt den psykiska ohälsan.

Hur ser samverkan med grundskolan ut?

– Målet är att ha så lika rutiner som möjligt så att eleverna känner igen sig när de kommer till gymnasiet. Det som skiljer är att vi inte använder den samverkande socialsekreteraren utan våra egna kuratorer, och att vi inte ringer hem när eleven fyllt arton år.

Nu utvecklar kommunen arbetet ännu mer. För att komma åt den psykiska ohälsan satsar man på att förändra matematikundervisningen.

– Vi vet sedan tidigare att den psykiska ohälsan ökar och att de som inte klarat gymnasieskolan mår sämst. Alla elever i Vänersborgs kommun som inte är behöriga till gymnasiet är underkända i matte. Ett nytt projekt, ”Gränslös matematik”, tittar på hur man kan utveckla undervisningen så att alla blir godkända i matte. Det är ett arbete som bedrivs från förskola till gymnasiet, säger Lena Hansson.

”Vi har blivit tuffare på att rapportera frånvaron, men det är CSN som beslutar om indraget studiebidrag.”

EXEMPEL: Ta fram en närvarorutin. Årliga seminarier lägger grunden.

I Hummelberga kommun har en arbetsgrupp formulerat en närvarorutin. Förvaltningscheferna på berörda förvaltningar beslutar att denna ska implementeras i kommunen. Men två av skolorna har egna närvarorutiner som de tycker fungerar alldeles utmärkt. När det görs en översyn över hur frånvaro registreras på kommunens olika skolor, visar det sig ändå att dessa skolor har lika höga frånvarosiffror som de skolor som inte haft några rutiner.

För att ta tillvara kunskap och synpunkter från de olika skolorna anordnas möten med alla rektorer. Detta resulterar i att kommunens närvarorutin revideras och att respektive skola konkretiserar den lokalt utifrån egna önskemål.

Årliga seminarier med betoning på goda exempel och kompetensutveckling införs i kommunen. Det bidrar till att det utvecklas en praxis som överensstämmer väl mellan skolorna.

Hummelberga är ett påhittat namn.

EXEMPEL: Implementera närvarorutinen. Är frånvaron giltig?

På Äppelbo skola finns rutinen att mentorn ringer vårdnadshavaren senast tre timmar efter det att en elev saknats på skolan.

På första lektionen efter lunch är en flicka, Samira, frånvarande och mentorn kontaktar hemmet på första rasten efter lektionen. Vad mentorn inte vet är att Samira har varit hos skolkuratorn, något som enligt rutinerna ska registreras som giltig frånvaro och därmed inte rapporteras till hemmet.

Beskedet att Samira inte har varit närvarande på lektionen får till följd att hon råkar illa ut i hemmet.

När mentorn till slut får reda på att Samira var hos kuratorn ringer hon hemmet igen för att "gottgöra". Föräldrarna reagerar då negativt på att hon har varit hos kuratorn. De vill ha full kontroll över Samira och gillar inte att hon berättar för någon annan om sin situation.

På skolan konstaterar personalen att det är viktigt att säkerställa om frånvaron är giltig eller ogiltig innan vårdnadshavarna kontaktas. Kontakterna med socialtjänsten är också centrala.

Äppelbo är ett påhittat namn. Samira har egentligen något annat.

Mäta skolnärvaro – en nyckel till förändring

– Vi tenderar att ha en skev bild av elevernas närvaro om vi inte gör någon systematisk uppföljning. Det konstaterar Fredrik Lindencrona, ansvarig för forskning inom Psynkprojektet på SKL.

Den främsta anledningen till att mäta skolnärvaron är att säkerställa elevernas skolgång. Där har kommunerna ett långtgående ansvar, menar Fredrik. Även i gymnasieskolan är närvaron betydelsefull, inte minst för elevernas framtidsmöjligheter.

– Tycker man att det är väsentligt för barnen och deras skolprestationer att de är i skolan måste man hålla koll på om de är närvarande, säger Fredrik.

Närvaron handlar också om resursanvändning. Ett effektivt användande av lärarnas undervisningstimmar är en förutsättning för att eleverna ska få möjlighet att klara kunskapskraven. Fredrik påpekar att rektorer måste veta om eleverna deltar i undervisningen eller inte, men det förutsätter att rektoreorna säkerställer att frånvaron rapporteras.

Kommunerna har mycket att vinna på att höja ambitionsnivån i arbetet med att öka elevernas närvaro. Genom en bra registrering av frånvaro och av rutinerna för att öka närvaron kan ett arbete för kontinuerlig kvalitetsutveckling genomföras på både skol- och kommunnivå. Utifrån problemets komplexitet behöver arbetet också bygga på välfungerande samarbetsrelationer (se fig. nästa sida) till andra verksamheter i kommunen (exempelvis socialtjänst och fritidssektor), i landsting (till exempel BUP) och stat (till exempel polis).

Lägg grunden

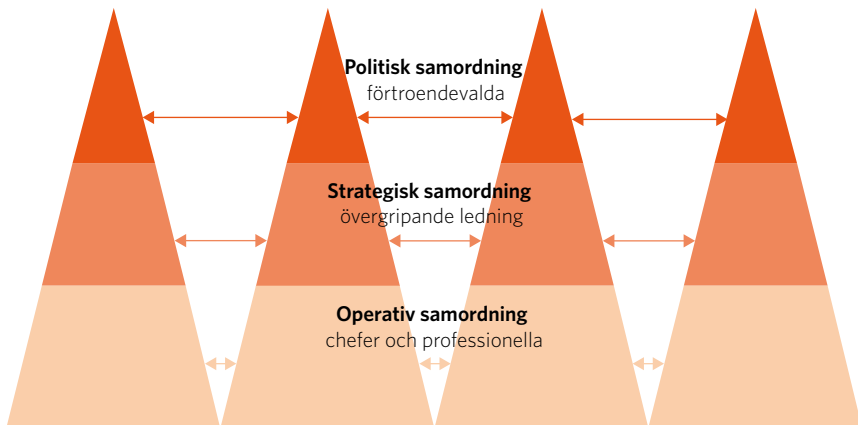
Innan mätningarna kan börja behöver tre grundläggande förutsättningar vara på plats på skolorna:

- 1) tekniska förutsättningar i form av frånvarorapporteringsystem
- 2) logistiska förutsättningar som tidsmässigt utrymme
- 3) motivationsfaktorer, det vill säga att man vill och förstår varför mätningarna ska göras.

I ett initialskede kan det också vara bra att det finns en särskild person med mätstödande kompetens i kommunen som bistår med tolkning av siffrorna.

Arbetet handlar dels om att registrera frånvaron och de åtgärder som vidtas (exempelvis kontakt med vårdnadshavarna), dels om att redovisa statistiken på ett sätt så att den blir användbar. Resultaten kan ses på individnivå, skolnivå och systemnivå (kommunen). Hur lång tid det tar innan resultaten visar sig beror på vilken nivå man utgår ifrån. För individen kan resultaten visa sig snabbt. På skolan kan det ta längre tid och i kommunen kan det handla om flera år innan förbättringsarbetet tydligt syns i statistiken, säger Fredrik.

Han framhåller också att det som bör mätas kan delas in i både utfalls- och processmått. Exempel på utfallsmått är *hur många* och *vilka* elever som är frånvarande och *när* de är frånvarande. Utifrån mätningarna kan det redovisas hur många elever som exempelvis har mer än 20 procent frånvaro under en månads tid.

Samverkan underlättas av en tydlig organisations- och ledningsstruktur inom och mellan de huvudmän/ verksamheter i kommun, landsting och stat som samverkar. Pyramiderna synliggör de olika samordningsuppgifterna som finns på respektive nivå. Den strategiska samordningen består av exempelvis förvaltnings- och verksamhetschefer. Den operativa samordningen omfattar till exempel rektorer, lärare, elevhälsopersonal, personal inom socialtjänsten och BUP.

Mät processen

För att inte tappa modet på grund av små synliga effekter anser Fredrik att det även är viktigt att mäta processen (se planeringsmodellen sid. 78–79). Processmåttan visar snabbare på framgångsfaktorer och en positiv utveckling innan den syns i statistiken. Exempel på processmått är rutinföljsamheten, hur ofta skolan kontakter vårdnadshavare när en elev är frånvarande och i vilken uträkning skolan agerar enligt åtgärdstrappan i kommunens fastställda närvarorutin. Processmätningen är också viktig för att få veta vad som har prövats och för att få lära sig av det som har gjorts för att öka skolnärvaron. Det är även ett sätt att skapa snabba förbättringsprocesser där man kan testa nya lösningar systematiskt.

Statistiska variabler som regelbundet redovisas kan till exempel vara genomsnittlig frånvaro i procent och hur många timmar eleverna är frånvarande under en viss månad, fördelat över klasser och årskurser. Statistiken kan relateras till åtgärdstrappan i närvarorutinen, exempelvis hur många elevers vårdnadshavare som skolan har kontaktat.

Av statistiken går det att se mönster, säger Fredrik, till exempel frånvaron under vissa lektioner, under viss tid av dagen och variationer över året. Med hjälp av data för varje elev kan en frånvaroprofil göras. Den kan bidra till att ringa in orsakerna till frånvaron.

- › Det är angeläget att systematiskt mäta förbättringsarbete för att få veta om förändringarna leder till önskat resultat och om resurserna används effektivt. Det viktigaste är att mäta sådant man kan agera på.

Statistiken visar mönster

Statistiken kan visa hur många elever som är nya bland de frånvarande och vilka som är kvar sedan förra månaden. Närvarostatistiken kan också säga något om kulturen på skolan och hur skolan går till väga för att förändra situationen. I gruppen elever med frånvaro finns alltifrån elever med ”ströfrånvaro” till elever med hög frånvaro. Frånvarokarriärerna kan se olika ut och ha olika mönster. Ibland är det ett ryckigt förlopp med hög frånvaro, ingen frånvaro och därefter hög frånvaro igen. Ibland är det ett snabbt förlopp med hög frånvaro direkt. Då kan det behövas en akut strategi för att bryta mönstret.

- › Främsta poängen med mätningar är att få till stånd diskussioner om förutsättningarna för att vara närvarande i skolan. Fredrik framhåller exempelvis motivation och skolmiljö.

Statistiken behöver regelbundet återföras till olika grupper, som politiker, förvaltningschefer/verksamhetschefer, rektorer, lärare och elevhälsopersonal. Siffrorna bör visualiseras så att de inspirerar till diskussion och förbättringsarbete. Det är också betydelsefullt att åskådliggöra variation i statistiken.

Statistiken sammanställs och rapporteras på olika nivåer. Politikerna som har det övergripande ansvaret kan kanske vid två tillfällen per år behöva få en bild av närvaron i skolorna. Kunskapen om hur närvaron ser ut kan påverka bland annat resursfördelningen.

Förvaltningschefer och verksamhetschefer kan behöva ta del av statistiken kvartalsvis, rektorerna månadsvis och arbetslagen på skolorna så ofta som veckovis. Det är angeläget att något händer mellan mättillfällena och att åtgärderna dokumenteras.

Fredrik menar att det systematiska förbättringsarbetet med skolnärvaro bör integreras i det ordinarie arbetet. Återkoppling av närvarostatistiken ska ske inom ramen för befintliga mötesstrukturer som arbetslagsmöten.

Gör en baslinjemätning

För att komma igång krävs att det först görs en så kallad baslinjemätning.

– Att göra en baslinjemätning är ett sätt att ta reda på var vi startar och få ett utgångsläge som kan jämföras med nästa mätning, säger Fredrik.

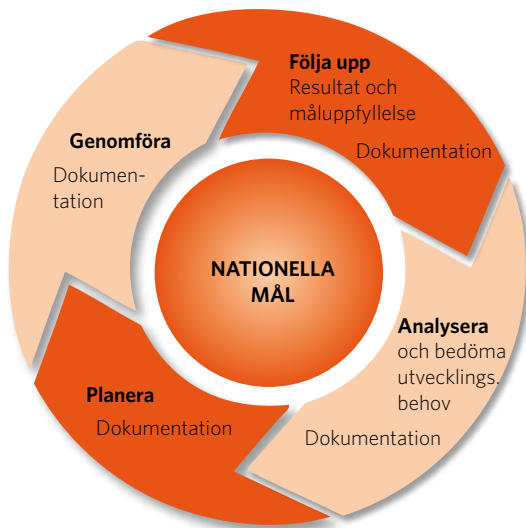
Under en månad kan skolnärvaron mätas och samlas in i alla skolor. Ett sätt kan vara att ha en pilotmånad då alla skolor maximerar sina anställningar att rapportera in frånvaron.

Mätningen måste vara tillräckligt bra för att kunna fungera som baslinjemätning. Om rapporteringen är alltför bristfällig kan det behövas en ny mätning. Det behövs även en bortfallsanalys för att säkerställa att det inte finns någon speciell systematik i bortfallet.

Mätningarna kan implementeras i olika takt och omfattning, antingen på alla skolor parallellt eller först på en skola för att pröva systemet innan det införs i hela kommunen.

BASLINJEMÄTNING

En baslinjemätning är en mätning som görs vid ett givet tillfälle/inom fastställd period, till exempel elevernas närvaro på alla skolor under en bestämd vecka. Denna mätning används som utgångspunkt för jämförelse med senare mättillfällen.

Fredrik Lindencrona liknar den så kallade PDSA-cykeln vid en kompass i det systematiska förbättringsarbetet. Den här modellen finns med i Skolverkets allmänna råd med kommentarer (2012) *Systematiskt kvalitetsarbete - för skolväsendet*.

Lärarna registrerar

För att få arbetet att fungera är den största utmaningen att få till "tråkgörat". Att få registreringen att fungera och att motivera dem som ansvarar för den. Viktigt är också att se till att etablera en samarbetsrelation med vårdnadshavarna i enlighet med den fastställda närvarorutinen.

Fredrik betonar att lärarna måste ta ansvaret för att registrera frånvaron. Däremot kan skolorna på olika sätt organisera kontakten med vårdnadshavarna när en elev är frånvarande. Ibland är det lärarna som innehar den uppgiften, men det kan också vara någon annan, till exempel personal inom elevhälsan.

Det är viktigt att lärarna får tillgång till hjälp och stöttning av kollegor och elevhälsa, säger Fredrik.

Motivationen att rapportera frånvaron kommer ur att lärarna ser betydelsen av rapporteringen. Närvarostatistiken kan återkopplas varje vecka till arbetslaget som underlag för diskussion om åtgärder för att få de elever det gäller att vara närvarande. Statistiken och samtalet innebär en möjlighet till gemensamt lärande om det egna arbetet.

- Det som mäts tillmäts också intresse och uppmärksamhet, säger Fredrik.

Han framhåller att det främjande och förebyggande arbetet förutsätter att elever får det stöd de behöver. En miljö där elever får stöd i sitt lärande utifrån sina villkor är en bra miljö för alla elever. Samtidigt är det viktigt att inse att skälen till att elever inte är närvarande i skolan kan vara mångfacetterade. En del orsaker är direkt kopplade till eleven som person, andra är skolrelaterade och vissa är familjerelaterade.

VÄNERSBORG

Frånvaron halverades

I Torpaskolan i Vänersborg har den ogiltiga frånvaron sjunkit till hälften. Bakom framgången ligger bland annat regelbunden mätning av närvaron.

– Nu har vi en helt annan grund att utgå från. Alla är väldigt engagerade och jobbar mot samma mål, säger Yvonne Midshult, skolkurator på Torpaskolan. Hon hjälper rektor med att mäta skolnärvaron, ansvarar för att rutinerna med frånvaroregistreringen efterföljs och att som skolkurator göra skolsociala kartläggningar.

Lärarna skriver in frånvaron i ett speciellt framtaget datasystem. Utifrån detta kan Yvonne Midshult mäta både giltig och ogiltig frånvaro, antal timmar, och hur många elever som har över tjugo procent frånvaro.

– Jag följer också upp om lärarna ringt det första samtalet, haft möte och anmält ärendet till elevhälsogruppen. Det är lätt som lärare att missa de olika stegen då de har många uppgifter i sin tjänst.

Vid första ogiltiga frånvarotillfället kontaktas föräldrarna. Upprepas frånvaron kallar skolan till ett möte mellan föräldrar, elev och lärare. Fortsätter frånvaron efter detta kopplas elevhälsan in och då kan rektor besluta om att en skolsocial kartläggning ska göras.

Torpaskolan är nu inne på tredje året med det nya systemet. Yvonne Midshults mätningar visar att arbets sättet följs väldigt väl. Även om det tar mycket tid att mäta både frånvaron och att rutinerna följs är arbetet i förlängningen viktigt för eleverna, menar hon.

– Enkätundersökningar till elever och föräldrar visar att de tycker att vårt system är väldigt bra.

Som exempel berättar Yvonne Midshult om fem elever i högstadiet med hög ogiltig frånvaro. De gick i 9:an när det nya systemet infördes och med de nya rutinerna ökade deras närvaro markant. När Yvonne Midshult följde upp eleverna i gymnasiet hade närvaron ökat ännu mer.

– Eleverna önskade till och med att rutinerna införts redan när de gick i 7:an. De är positiva till att de ges möjlighet att berätta om sin syn på skolfrånvaron och sin livssituation, och att alla inblandade vuxna lyssnar på deras berättelser.

Yvonne Midshult påpekar att eleverna själva varit med och utvecklat det nya arbetssättet.

– Vi intervjuade ett tiotal elever med hög frånvaro om vad skolan skulle kunna göra för dem. Rutinen bygger på deras tankar.

Den skolsociala kartläggningen som Yvonne Midshult gör fokuserar på elevens syn på sin skol- och livssituation med fokus på skolsituationen.

– Jag frågar vad som fungerar och inte fungerar i skolan, vad som är orsaken till frånvaron, hur eleven mår känslomässigt, framtidstankar, hem- och fritidssituationen och vad eleven själv tror den behöver för stöd för att närvaron ska öka, säger hon och framhåller att den ogiltiga skolfrånvaron i dag är hanterbar i Vänersborgs kommun.

– Frågan hålls levande på alla nivåer i Vänersborg, från tjänsteman till politiker. Barn är allas ansvar!

God kommunikation – viktigt för att lyckas

En framgångsfaktor i skolnärvaroarbetet är kommunikation, att inte bara informera utan att också lyssna till dem som är engagerade i skolnärvaroarbetet i praktiken. Kommunikationen är viktig för känslan av delaktighet och nödvändig för att rutinerna ska förankras. Att rektorer och lärare anser att skolnärvaroarbetet har hög prioritet är en förutsättning för att det ska lyckas.

Kommunikationsvägarna är många och betydelsefulla.

Politiker och förvaltning

Politikerna kan slå fast politiska mål med bäring på skolnärvaroarbetet. Förvaltningsnivån formulerar och konkretiserar önskat läge för skolnärvarofrågan och detta önskade läge behöver kommuniceras internt inom respektive förvaltning, till skolorna, till anställda inom socialtjänsten och andra samverkansparter.

När kommunen har formulerat en närvarorutin behöver den spridas. Om det finns en arbetsgrupp med ansvar för planering och implementering av skolnärvaroarbetet behöver denna regelbundet kommunicera med berörda förvaltningar, skolorna och samverkansparter som exempelvis BUP och anställda inom socialförvaltningen.

Rektor

Rektor kommunicerar med lärarna och elevhälsans personal kring närvarorutinen och hur den fungerar på skolan. Lärarna gör en stor del av skolnärvaroarbetet och deras kunskaper och erfarenheter är av största vikt. Elevhälsan är en betydelsefull part i arbetet och de bör göras delaktiga kontinuerligt, bland annat via elevhälsomöten.

Skolans personal

För att ta reda på orsaker till frånvaron och vad skolan skulle kunna göra för att eleven ska vara närvarande, kontaktar skolan (främst lärare och elevhälsan) eleven och vårdnadshavarna. Vid behov kommunicerar skolan med andra berörda parter som till exempel socialtjänsten och BUP.

Samverkansparter

Personal inom till exempel BUP, ungdomsmottagning, polis, socialtjänst, fritidsförvaltning och barn- och ungdomshabilitering behöver information om och vid behov involveras i skolnärvaroarbetet.

Elever och föräldrar

Elevernas erfarenheter är viktiga att ta till vara. När kommunen har fastställt en närvarorutin behöver föräldrar och elever bli väl bekanta med den. I gymnasieskolan informeras elever och föräldrar om sambandet mellan skolnärvaro och studiebidraget.

Uppföljning

- › Det är betydelsefullt att följa hur skolnärvaroarbetet fungerar i praktiken. Ett sätt att få reda på detta är att göra regelbundna enkäter till skolpersonalen.
- › Det är bra att göra brukarenkäter till elev och förälder efter insatser, till exempel efter olika möten och skolsocial kartläggning som ingår i närvarorutinen.
- › Alla berörda behöver fortlöpande information om hur mätresultat för skolnärvaron ser ut. Rektorer, lärare, elevhälsa och samverkanspartner behöver fortlöpande information om hur skolnärvaroarbetet fungerar som helhet.
- › Närvarostatistiken behöver presenteras för politiker och förvaltningschefer.

Närvarostatistiken bör användas aktivt och vara en återkommande fråga vid olika möten.

EXEMPEL: Följ upp och dra lärdomar. Lärarna mer delaktiga.

När barn- och utbildningsförvaltningen i Gladköpings kommun begär in uppgifter om hur frånvaron ser ut på skolorna framgår att många lärare inte rapporterar frånvaron i det databaserade frånvarorapporteringssystemet och att närvarorutinen inte är känd på skolorna.

En slutsats blir att förankringsarbetet och delaktigheten inte har varit tillräcklig. Förvaltningschef, verksamhetschef, utvecklingsledare och chefen för den centrala elevhälsan träffar rektorerna för att diskutera förutsättningarna för skolnärvaroarbetet på skolorna. Lärarnas synpunkter tas till vara och lärarna görs delaktiga i revideringen av närvarorutinen i kommunen. Elevhälsans personal involveras också i detta arbete.

En plan för elevhälsoarbetet utarbetas för att närvarorutinen ska kunna synkroniseras med övrigt elevhälsoarbete. I planen beskrivs även samverkan med andra samhällsaktörer som till exempel socialtjänsten.

Gladköping är ett påhittat namn.

Att samtala om skolnärvaro

I arbetet med att förbättra skolnärvaron kan det finnas behov av att samtala om olika frågor av betydelse för arbetet med att öka närvaron. Den involverade personalen har nytta av diskussioner som skapar samsyn och de kan även behöva stöd i att föra svåra samtal. Här följer exempel på metoder som underlättar en dialog och teman som kan vara viktiga att ta upp i den typen av samtal.

Pedagogiska frågor

Möjligheterna att lyckas med skolnärvaroarbetet hänger nära samman med pedagogiska frågor, till exempel: Hur kan undervisningen öka motivationen hos eleverna? Hur kan undervisningen anpassas för de elever som varit frånvarande under en lång period?

Bemötandefrågor

Bemötandet är viktigt för att arbetet med förbättrad skolnärvaro ska fungera. Ett exempel på när det är särskilt kritiskt är bemötandet av en elev i klassrummet efter lång frånvaro.

Stöd till lärarna

Lärarna kan behöva reflektera kring samtal som rör skolfrånvaro. Hur blir samtalet med vårdnadshavare lösningsinriktat? Specialpedagoger och övrig personal i elevhälsan har en viktig roll, både konsultativt och genom att ibland medverka i sådana samtal. Som stöd till lärarna kan en mall tas fram för att underlätta i kontakten med vårdnadshavare.

Funktionsnedsättningar hos barn och unga

Barn- och ungdomshabiliteringen och BUP kan bistå med kunskap, både allmänt om funktionsnedsättningar och, om samtycke finns, konsultation kring en enskild elev. Finns det svårigheter som har samband med funktionsnedsättningen och som bidrar till att eleven inte går till skolan?

KASAM

Forskaren Aaron Antonovskys teorier är en bra utgångspunkt i arbetet med skolnärvaro. Han har skapat begreppet KASAM: Begriplighet, meningsfullhet, hanterbarhet. (Hälsans mysterium, 2005).

Vinjettarbete

Hur bra fungerar samverkan mellan olika samhällsaktörer kring barn och ungdomar med skolfrånvaro? Vinjettarbete är en metod där fingerade fall diskuteras för att testa exempelvis samverkan. Aidentifierade och förvanskade exempel på elever med skolfrånvaro kan användas.

Vinjetterna diskuteras i grupper som exempelvis består av representanter från skola, socialtjänst och BUP.

Anmälningsplikt till socialtjänsten

Arbetet med skolnärvaro kan bidra till att barn och ungdomar som far illa i hemmet upptäcks. Då kan anmälningsplikten till socialtjänsten bli en fråga som det är angeläget att uppmärksamma.

EXEMPEL: Följ upp och dra lärdomar. Skolsköterskans roll förstärks.

Lärotuna kommun har de senaste åren arbetat systematiskt med att minska den ogiltiga skolfrånvaron. Arbetet har gett resultat och den ogiltiga frånvaron har minskat. Samtidigt har den giltiga visat sig öka. Kommunen bestämmer sig för att ta tag i frågan med den giltiga frånvaron. En slutsats är att en rutin för den giltiga frånvaron skulle gjorts upp från början, redan när de ursprungliga rutinerna slogs fast.

För att möta den giltiga frånvaron blir skolsköterskorna en viktig part i rutinen. De får signaler från mentorer/kontaktlärare när elevens giltiga frånvaro överstiger ett visst antal dagar. Då har lärarna redan haft ett flertal kontakter med vårdnadshavaren för att komma till rätta med frånvaron och hitta dess orsaker. Skolsköterskan har ett strukturerat hälsosamtal med eleven och följer upp problemområden som framkommit. Därefter sammankallas till ett möte med rektor, vårdnadshavare, mentor och företrädare för elevhälsan. Socialtjänsten kan då medverka. Om den giltiga frånvaron fortsätter görs en anmälan till socialtjänsten och barn- och utbildningsnämnden.

Lärotuna är ett påhittat namn.

BILAGA 1:

Det här säger lagen

I skollagen regleras vad som är giltig frånvaro och vad som är ogiltig och där klargörs hur frånvaro står i relation till skolplikten. Som ett komplement till skollagen finns Skolverkets allmänna råd *Arbetet med att främja och att uppmärksamma, utreda och åtgärda frånvaro i skolan* och Skolverkets juridiska vägledning (*Mer om... Frånvaro och ledighet*, 2012) som ytterligare klargör hur skollagen bör tolkas.

Att främja skolnärvaro

De allmänna råden och kommentarerna till dem är tänkta att vara ett stöd för skolors och kommuners skolnärvaroarbete. Huvudmannens, hemkommunens och rektors ansvar lyfts fram. Elevhälsans roll i skolnärvaroarbetet påtalas, liksom vikten av att skolan samverkar med andra samhällsfunktioner och experter.

I de allmänna råden betonas främjande insatser, att skolan arbetar övergripande och förebyggande för att öka elevernas närvaro. Det handlar om att skapa en god lärandemiljö, att undervisningen anpassas till den enskilde elevens behov och främjar motivationen att delta i utbildningen. Ett gott skolklimat som präglas av trygghet, arbetsro och goda relationer är betydelsefullt.

Huvudmannen bör ge rektorn stöd i arbetet med att främja närvaro på skolenheten. Det kan innebära att tillsammans med rektorerna ta fram rutiner som är gemensamma för huvudmannens skolenheter.

Av de allmänna råden framgår att rektor ska se till att elever och vårdnadshavare informeras om skolplikten i grundskolan och skyldigheten att närvara i gymnasieskolan. Det är också rektors ansvar att se till att det bedrivs arbete på skolan för att främja närvaron och att eleverna är delaktiga i arbetet.

Grundskolan

Frågan om skolnärvaro i grundskolan och motsvarande skolformer (grundskola, sameskolan och specialskolan) hänger samman med skolplikten. Det handlar om att se till att alla elever får sin rätt till utbildning säkerställd.

Skolplikt och elevens rätt till utbildning behandlas i 7 kap. skollagen. De mest centrala paragraferna när det gäller skolnärvaro är 17–19 §§ (Deltagande i utbildning) och 20–23 §§ (Ansvar för att skolplikten fullgörs). I 18–19 §§ behandlas ledighet respektive befrielse.

Av 7 kap. 17 § skollagen framgår att en elev i grundskolan och motsvarande skolformer ska delta i den verksamhet som anordnas för att ge den avsedda utbildningen, om eleven inte har giltigt skäl att utebli. Rektor ska se till att elevens vårdnadshavare informeras om eleven uteblir från den obligatoriska verksamheten. Det kan innebära att skolan behöver kontakta vårdnadshavaren så snart som möjligt beroende på elevens ålder, mognad och andra omständigheter. Som huvudregel ska vårdnadshavarna informeras samma dag. Endast om det föreligger särskilda skäl kan informationen avvaktas. Sådana skäl kan till exempel vara att frånvaron avser elevens sista lektion före skol-dagens slut (se prop. 2009/10:165 sid 706). (*Mer om... Frånvaro och ledighet*, 2012)

I 7 kap. 20–22 §§ klargörs vårdnadshavarens, hemkommunens och huvudmannens ansvar. Av 20 § framgår att det är elevens vårdnadshavare som ska se till att barnet fullgör sin skolplikt. Vårdnadshavaren har tillsynsansvaret för barnet till dess skoldagen börjar, men det kan ändå finnas skäl för skolan att agera beroende på elevens ålder, mognad och omständigheterna i övrigt om barnet inte kommer till skolan vid skoldagens början. Skolan har tillsammans med vårdnadshavaren en skyldighet att se till att eleven får föreskriven utbildning. (*Mer om... Frånvaro och ledighet*, 2012)

De allmänna råden klargör att hemkommunen respektive huvudmannen behöver rutiner för att se till att skolplikten fullgörs. Huvudmannen bör dessutom ha en samlad bild av elevens frånvaro. Det handlar bland annat om att rektorn skapar rutiner för kontinuerlig frånvarorapportering, att informationen når vårdnadshavaren samma dag, att orsaker till frånvaro utreds skyndsamt och att konkreta åtgärder sätts in.

I de allmänna råden påtalas att det behövs rutiner för samverkan med elevhälsan och vid behov med andra samhällsfunktioner. Elevhälsan måste ha en tydlig och utvecklad roll i arbetet med skolnärvaro på skolan, både i det främjande och åtgärdande arbetet. Bland de samhällsfunktioner och den externa kompetens som skolan bör samverka med nämns exempelvis socialtjänsten, primärvården, BUP och polisen.

Hemkommunens ansvar

Av 7 kap. 21 § framgår att hemkommunen ska se till att barn som går i skolor med annan huvudman fullgör skolplikten. Hemkommunen har således ett mer långtgående ansvar än fristående skolhuvudmän.

I 7 kap. 22 § stadgas att kommunen ska se till att eleverna i den egna grundskolan och grundsärskolan fullgör sin skolgång. När det gäller specialskolan och sameskolan är staten huvudman och den som ska se till att eleverna i dessa skolformer fullgör sin skolgång.

Av 7 kap. 22 § andra stycket följer att en huvudman för en fristående skola ska informera hemkommunen när en skolpliktig elev börjar eller slutar på skolan eller utan giltig orsak är frånvarande från obligatoriska inslag i utbildningen i betydande utsträckning. Detta förutsätter en utvecklad kommunikation mellan kommunen och de fristående skolorna.

De allmänna råden klargör att det som en del i kommunens rutiner för skolpliktsbevakningen ska göras en löpande uppföljning av elever som fullgör skolplikten hos andra offentliga huvudmän och i fristående skolor. Även en enskild skolhuvudman behöver rutiner för hur anmälningar görs till elevens hemkommun om eleven utan giltigt skäl är frånvarande i betydande utsträckning.

I 7 kap. 23 § föreskrivs att hemkommunen har möjlighet att förelägga en vårdnadshavare att fullgöra sina skyldigheter att se till att eleven fullgör sin skolgång. När det gäller specialskolan och sameskolan är det huvudmannen för dessa skolformer som får förelägga elevens vårdnadshavare att fullgöra sina skyldigheter. Ett föreläggande får enligt bestämmelsen förenas med vite.

Gymnasieskolan

I 15 kap. 16 § skollagen behandlas närvaron i gymnasieskolan och i 18 kap. 16 § skollagen berörs närvaron i gymnasiesärskolan. Gymnasieskolan och gymnasiesärskolan är frivilliga skolformer, men en elev ska ändå delta i den verksamhet som anordnas inom ramen för utbildningen om eleven inte har giltigt skäl att utebli. I likhet med i grundskolan ska vårdnadshavaren samma dag informeras om eleven varit frånvarande utan giltigt skäl. Kontakt samma dag gäller om inte särskilda skäl föreligger.

Av 12 kap. 3 § gymnasieförordningen (gäller även gymnasiesärskolan) framgår att en elev som inte kommer till utbildningen som den antagits till och inte anmäler giltig orsak inom tre dagar efter att terminen startat anses ha avslutat utbildningen.

Enligt 12 kap. 4 § gymnasieförordningen anses en elev som efter att ha påbörjat en utbildning och varit frånvarande mer än en månad i följd, utan giltigt skäl (sjukdom eller beviljad ledighet) ha avslutat utbildningen.

I 15 kap. 15 § skollagen framgår att hemkommunen snarast ska meddelas om en elev börjar eller slutar vid en gymnasieskola med annan huvudman.

Det är en förutsättning för att hemkommunen ska ha kunskap om vilka ungdomar i gymnasieåldern som studerar.

BILAGA 2:

Rutiner

Här är Vänersborgs kommuns rutin vid ogiltig respektive giltig frånvaro.

Vänersborgs kommun

Reviderad 2012-06-01

Rutin vid ogiltig frånvaro

- **Vid första tillfället** – hel lektion eller del av dag.
Elevens klassföreståndare kontakter vårdnadshavare, **per telefon**, för att informera om frånvaron. **Hör efter om det är något i skolan, som gör att eleven valt att skolka.** Klassföreståndaren dokumenterar.
- **Vid upprepad frånvaro (4:e tillfället).**
Klassföreståndaren kallar till möte på skolan. **Fyller tillsammans med elev och vårdnadshavare i blanketten "Mötesblankett vid upprepad frånvaro". Kopia till Rektor.** Personal från EHG (Elevhälsogruppen) kan vara med i mötet. Klassföreståndaren ansvarar för dokumentationen.
- **Vid fortsatt upprepad frånvaro (7:e tillfället).**
Ärendet tas upp i EHG (Elevhälsogruppen). Rektor informeras. En skolsocial kartläggning kan utföras av skolkuratorn. Rektor kallar till ESK (Elevstödjarkonferens). Samverkande socialsekreterare kan delta. Eventuella insatser utvärderas. Ärendet återkopplas till EHG (Elevhälsogruppen) och arbetslaget.
- **Oro för frånvaro kvarstår**
Rektor kallar till ny ESK (Elevstödjarkonferens). Samverkande socialsekreterare deltar.

Rutin vid giltig frånvaro

- Klassföreståndaren rapporterar efter 6:e sjukperioden.
- Anmäls till EHG (Elevhälsogruppen).
- Beslut i EHG om eventuella insatser.

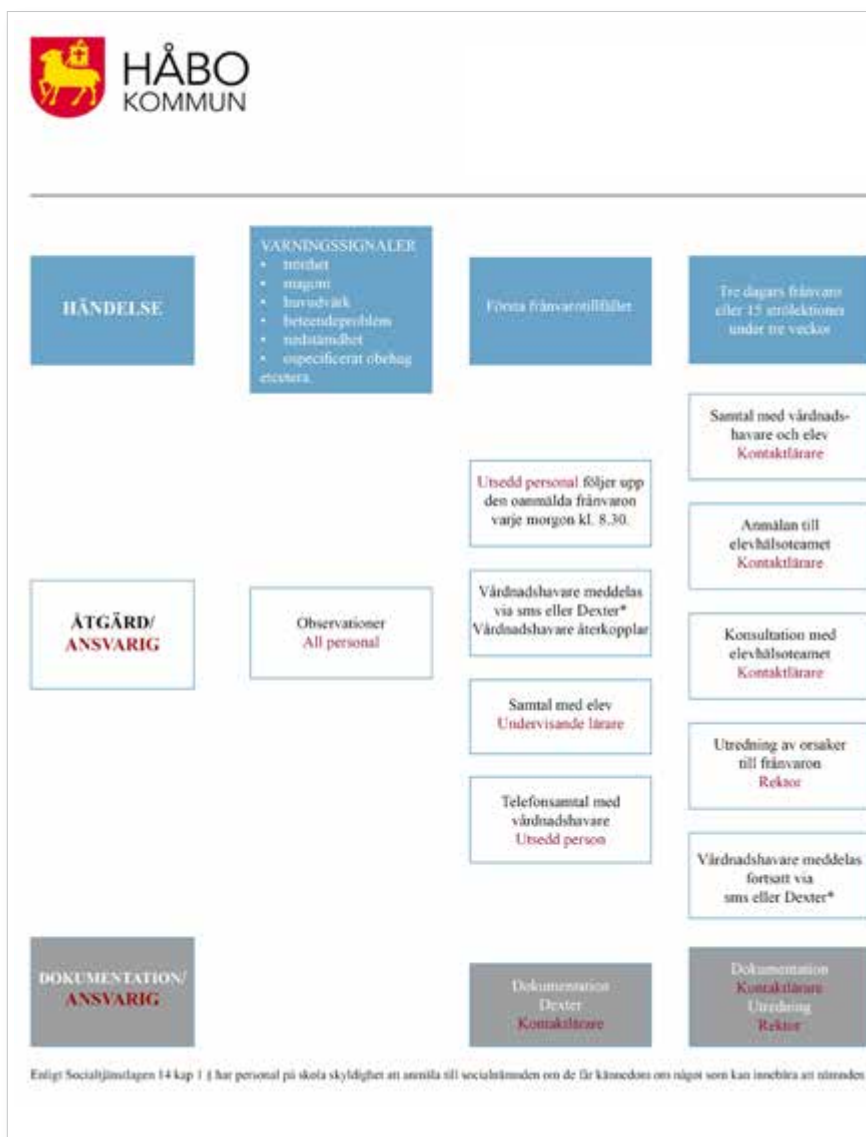
.....

.....

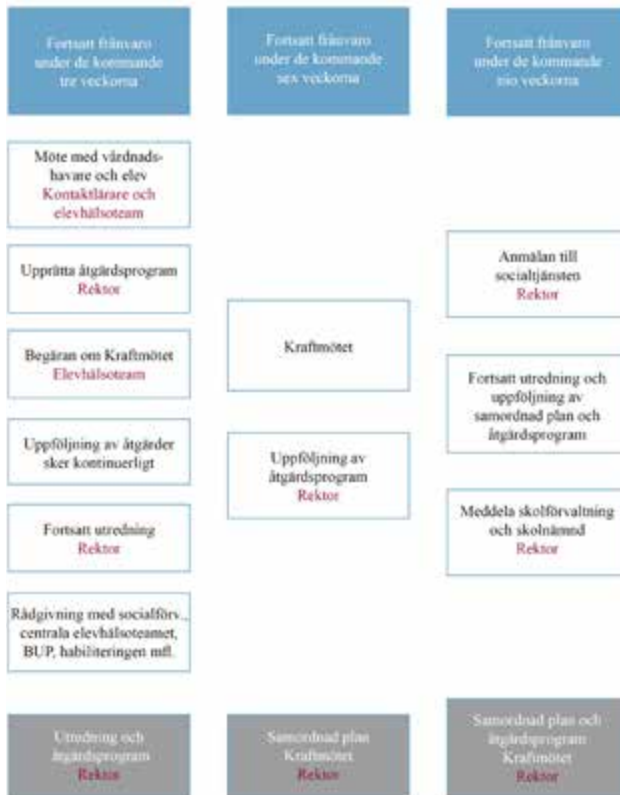
.....

.....

Det här är Håbo kommuns rutiner för ökad skolnärvaro.

Om en elev är helt frånvarande påskyndas processen

ingripa till ett barns skydd.

*Dexter: digital närvarorapportering

BILAGA 3:

Planeringsmodell

Logikmodellen kan ses som en karta för strategisk planering av skolnärvaroarbetet. Nedanstående exempel är hämtat från Vänersborgs kommun.

Exempel på aktivitet

Klassföreståndare kontaktar hemmet per telefon vid första frånvarotillfället

Vid upprepad frånvaro, 4:e tillfället, kallar klassföreståndare till möte på skolan för att tillsammans med elev och vårdnadshavare upprätta blanketten "Mötesblankett"

Vid fortsatt upprepad frånvaro, 7:e tillfället, diskuteras elevens frånvaro i elevhälsogruppen, EHG. Rektor kallar till elevstödjar-konferens, ESK, där "Mötesblanketten" utvärderas. En skolsocial kartläggning görs av skolkurator

Om oro för frånvaro kvarstår kallar rektor till ny ESK. Förutom skolpersonal, elev och vårdnadshavare ska samverkande social-sekreterare delta

Skapa en rutin där IFO, BUP ungdomsmottagning frågar om skolnärvaron i kontakt med familjer

Exempel på mätbar process

Mäter antalet förstagångskontakter som klassföreståndare har med hemmen angående ogiltig frånvaro

Mäter antalet möten som klassföreståndare sammankallar vid upprepad frånvaro

Mäter antalet skolsociala kartläggningar som skolkurator gör vid fortsatt upprepad frånvaro

Mäter antal ESK vid fortsatt upprepad frånvaro

Mäter antal ESK där oro för frånvaro kvarstår och där samverkande socialsekreterare deltar

Mäter antal ärenden på IFO, BUP och ungdoms-mottagningen där de i sitt första samtal frågar om skolnärvaron samt vilka insatser de i samtalet beslutar om.

Exempel på resultat

Fler elever ska ha större närvaro

Mäter via dataprogrammet Lärplattform

BILAGA 4:

Åtgärdsstrappan

Här är ett exempel på hur en åtgärdsstrappa kan utformas. Den här modellen kommer från Sollentuna kommun och i deras version kallas den frånvarotrappa. Ursprungligen bygger den på en idé från Askim i Göteborg.

SOLLENTUNA KOMMUN
BARN- OCH UTBILDNINGSKONTORET

Rev. 2011.02.01

Frånvarotrappa

Kryssa i rutorna när aktiviteten är utförd
OBS! Samtliga insatser/aktiviteter ska **dokumenteras**

EHT = Elevhälsovårdsteam på skolan   BUN = Barn- och ungdomsnämnden
BUP = Barn- och ungdomspsykiatri   BUK = Barn- och utbildningskontoret
EVK = Elevvårdskonferens   SFT = Skol- och familjeteamet

TIDSASPEKT	VAD GÖRA?	VEM ANSVARAR?
VECKA 1 första tillfället av ogiltig frånvaro	☐ Meddelande till vårdnadshavare dag 1 ☐ Sms till elev, eller på annat sätt visa omtanke via kontakt dag 1 ☐ Meddela läxor och övrig information dag 3-5	Mentor/klassföreståndare Mentor/klassföreståndare Mentor/klassföreståndare
VECKA 2 eller snabbare om förälder påtalat att eleven är motvillig att gå till skolan	☐ Utforska orsaker till frånvaro. Enskilda samtal med elev och vårdnadshavare. Föreslå enkla åtgärder ☐ Anmälan till EHT som utser ansvarig ☐ Kalla till möte i v. 3 för upprättande av åtgärdsprogram	Mentor Mentor
VECKA 3 kraftfulla insatser sätts in redan nu	☐ Möte med elev, vårdnadshavare, mentor och ansvarig från EHT för att upprätta åtgärdsprogram ☐ Ev. erbjuda tid hos skolhälsovård ☐ Ev. erbjuda pedagogisk kartläggning/stöd ☐ Ev. erbjuda tid hos kurator ☐ Hemuppgifter skickas till eleven	Mentor Skolsköterska Specialpedagog Kurator Mentor
VECKA 4 tid för stödinsatserna att verka	☐ Viktigast nu är att inte släppa kontakten med elev & vårdnadshavare, utan fortsätta visa omtanke om eleven. ☐ Upprätta personlig mapp för eleven och samla all dokumentation om frånvaro och skolans insatser. ☐ Vid behov informera familjen om vad det finns för hjälp att få	Mentor Mentor/specialpedagog EHT
VECKA 5 uppföljning och ev. förstärkning av stödinsatserna	☐ Uppföljning av åtgärdsprogram. ☐ Vid fortsatt frånvaro upprättas nytt åtgärdsprogram med nya, förstärkta insatser / alternativt kalla till en EVK	Mentor Rektor
VECKA 6 fortsatt uppföljning av åtgärder	<p>Om det framkommer att det är problem i familjen/med eleven - val av åtgärd:</p> ☐ 1/ Bedömning om skolpsykiolog ska konsulteras ☐ 2/ Bedömning om remiss till BUP ska skrivas för ev. utredning ☐ 3/ Bedöma om Skol- och familjeteamet ska kontaktas. ☐ 4/ Ev. kontaktar familjen socialtjänsten ☐ 5/ Skolan känner oro för eleven och anmäler till socialtjänsten ☐ 6/ Rektor bedömer att det är dags att kalla till EVK i vecka 7. Kallelsen skickas	1/ EHT 2/ Skolläkaren 3/ EHT och Mentor 4/ Familjen 5/ Rektor 6/ Rektor

TIDSASPEKT	VAD GÖRA?	VEM ANSVARAR?
VECKA 7-8	☐ EVK, beslut fattas av rektor ☐ Fortsatt tät kontakt med eleven/familjen ☐ Skol- och familjeteamet (SFT) ombeds ta kontakt med familjen ☐ Kalla till nätverksmöte med BUP och SFT	Rektor Mentor / EHT EHT Mentor
VECKA 9-10	☐ Skolans intensiva arbete med att få eleven tillbaka till skolan fortsätter. ☐ Om eleven fortfarande är frånvarande eller har stor frånvaro och skolan har gjort allt den förmår, skickar rektor per post en anmälan enligt mall till BUK. <hr/> XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX	Rektor Rektor
Anmälan - adress till BUK: Barn- och utbildningskontoret Turebergshuset Turebergs Torg 191 86 Sollentuna	På BUK sorteras ärendet dels med hänsyn till huvudman dels ärendets art. Om ärendet kommer till avd. för elevstöd sker särskild handläggning. Genomgång av inskickad dokumentation från skolorna: ☐ Bedömning av om vårdnadshavare gjort sitt yttersta för att få barnet till skolan samt om skolans insatser varit tillräckliga ☐ Om det i underlaget framkommer att skolan ej gjort tillräckliga insatser, återförs ärendet till skolan med uppmaning att skyndsamt vidta erforderliga åtgärder ☐ Om det i underlaget framkommer att skolan gjort tillräckliga insatser, men vårdnadshavaren brustit i sitt ansvar , skickas ett rekommenderat informationsbrev om vitesföreläggande till vårdnadshavaren Informationen betonar vårdnadshavarens ansvar och att om eleven inte kommer till skolan efter mottagandet av brevet kan ett vitesföreläggande komma att utfärdas ☐ Om det framkommer att skolan och vårdnadshavare gjort vad de kunnat för att få eleven till skolan kallas alla berörda parter till nätverksmöte ☐ Ett vitesföreläggande skrivs fram och undertecknas	Utredare Chef Avdelningen för elevstöd Utredare Utredare Kommunala skolor: Skolchef Fristående skolor: Utredare Utredare Avdelningen för elevstöd
VECKA 11-12 I de fall beslut om vitesföreläggande fattas gäller följande:	☐ Vitesföreläggandet går till BUN som fattar beslut om att vid vite förelägga vårdnadshavare att se till att eleven kommer till skolan ☐ BUN ansöker, enligt Lag (1985:206) om viten §6, hos förvaltningsrätt att vitet ska utdömas ☐ Anmälan till socialtjänsten ☐ Brevet skickas till vårdnadshavare ☐ Återkoppling till skolan om hur processen fortlöper Datum:..... Datum:..... Datum:.....	Utredare och förvaltningschef Utredare Utredare Utredare Utredare

Referenser

- Antonovsky, Aaron (2005), *Hälsans mysterium*, Natur och Kultur.
- Danermark, Berth, Germundsson, Per och Englund, Ulrika (2012), Örebro universitet, *Samverkan för barns psykiska hälsa. Modellområden – Psykisk hälsa, barn och unga*, slutrapport till SKL (2012-06-14).
- Danermark, Berth (2003), *Samverkan – Himmel eller helvete? En bok om den svåra konsten att samverka*.
- Gladh, Marie och Sjödin, Krysmyntha (2013), *Tillbaka till skolan – Metodhandbok i arbetet med hemmasittande barn och unga*.
- Gymnasieförordning, SFS (2010:2039).
- Hälso- och sjukvårdslag, SFS (1982:763).
- Konstenius, Viktoria och Schillaci, Maria (2011), *Skolfrånvaro – KBT-baserat kartläggnings- och åtgärdsarbete*.
- Midshult, Yvonne (2013), *Ökad Skolnärvaro – Ett förbättringsområde inom Modellområde 2009–2011 samt det fortsatta arbetet inom Psyknk (2013-01-02)*, Vänersborgs kommun.
- Proposition 2009/10:165, *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*.
- Skollag, SFS (2010:800).
- Skolverket (2010), *Skolfrånvaro och vägen tillbaka – Långvarig ogiltig frånvaro i grundskolan ur elevens, skolans och förvaltningens perspektiv*.
- Skolverket (2012), *Skolverkets allmänna råd med kommentarer. Systematiskt kvalitetsarbete för skolväsendet*.
- Skolverket (2012), *Skolverkets allmänna råd. Arbetet med att främja närvaro och att uppmärksamma, utreda och åtgärda frånvaro i skolan*.
- Skolverket (2012), *Mer om... Frånvaro och ledighet*, Juridisk vägledning.
- Socialstyrelsen (2004), *Socialstyrelsens riktlinjer för skolhälsovård*.
- Socialstyrelsen (2010), *Social rapport*.
- Socialtjänstlag, (SFS 2001:453).
- Sveriges Kommuner och Landsting (2012), *Modellområdesprojektet – Psykisk hälsa barn och unga, slutredovisning för perioden 2009–2011*.
- Sveriges Kommuner och Landsting (2011), *Synligt lärande*.
- Sveriges Kommuner och Landsting (2012), *Kommunernas informationsansvar – En guide om lagstiftning, ekonomi och insatser för unga som varken arbetar eller studerar*.
- Sveriges Kommuner och Landsting (2012), *Motverka studieavbrott – Gymnasieskolans utmaning att få alla elever att fullfölja sin utbildning*.

Lästips

- Elever på vift – vilka är skolkarna?* Knut Sundell, Bassam El-Khouri och Josefin Månsson, Stockholms stad: Forsknings- och utvecklingsenheten (2005)
- Kraften av samverkan*, Skolverket (2009)
- Magasin 360, nr 2, april 2013, Tema hemmasittare
- ”Man vill ju gå sin utbildning så att man blir någonting” Hur fungerar arbetet mot skolfrånvaro i Norrköpings kommun? Intervjuer med rektorer, elevhälsosteam, lärare och ungdomar*, Maria Arvidsson, Malin Johansson och Sofia Norberg, Linköpings universitet (2011)
- Om rätten till utbildning för skolpliktiga barn*, Riktad tillsyn inom området skolpliktsbevakning, Skolinspektionen (2011)
- Placerade barns skolgång och hälsa – ett gemensamt ansvar*, Socialstyrelsen och Skolverket (2013)
- Rätten till utbildning. Om elever som inte går i skolan*, Skolverket (2008)
- School, Learning and Mental Health – A systematic review*, Kungl. Vetenskapssakademien (2010)
- Skolans betydelse för barn och ungas psykiska hälsa – En studie baserad på den nationella totalundersökningen i årskurs 6 och 9 hösten 2009*, Socialstyrelsen (2012)
- Skolk. Sund protest eller riskbeteende?* (FoU-rapport 2004:1). Martin Karlberg och Knut Sundell, Socialtjänst 57
- Specialpedagogik, 2 mars 2013
- Strategi för samverkan – kring barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa*, Skolverket (2007)
- Varannan i mål. Om gymnasieskolors (o)förmåga att få alla elever att fullfölja sin utbildning*, Kvalitetsgranskning Rapport 2009:1, Skolinspektionen (2009)
- Vänta inte! Guide för investeringar i tidiga insatser för barn och unga*, Psykn – Psykisk hälsa barn och unga, Sveriges Kommuner och Landsting (2012)
- Psykn – psykisk hälsa, barn och unga*, www.skl.se/psykn
- PlugInnovation* är en nationell plattform för att förhindra avhopp från gymnasieskolan. Där finns bland annat information om forskning och studier om skolfrånvaro. Plattformen hör ihop med projektet Plug In. www.plugininnovation.se

Vänd frånvaro till närvaro

Guide för systematiskt skolnärvaroarbete i kommuner

Att barn och unga inte är närvarande i skolan är ofta ett tecken på problem som kan relateras till skolan, individen eller familjen. Dessa barn och unga riskerar att inte klara skolans kunskapskrav. De löper också en ökad risk att drabbas av psykosociala problem.

Kommunen har ett stort ansvar att se till att skolpliktiga elever fullgör sin skolgång. Det ligger också i kommunens intresse att så många ungdomar som möjligt genomgår en gymnasieutbildning, för att de ska kunna få fäste på arbetsmarknaden.

Hur kan kommunen säkerställa ett bra arbete för att öka skolnärvaron? Och hur kan skolorna stödjas i detta? Med den här guiden vill SKL inspirera till ett mer systematiskt skolnärvaroarbete. Viktiga framgångsfaktorer är bland annat tydliga rutiner och skolans samverkan med andra aktörer i kommunen och landstinget. Att eleverna får komma till tals och blir lyssnade på är en förutsättning för att lyckas.

För att följa utvecklingsarbetet kring tidiga insatser och ta del av ytterligare material, besök www.skl.se/psynk.

Beställ eller ladda ner på webbutik.skl.se

ISBN 978-91-7164-947-8

**Sveriges
Kommuner
och Landsting**

Post: 118 82 Stockholm
Besök: Hornsgatan 20
Telefon: 08-452 70 00
www.skl.se